

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 351.746.1(6)

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук

Савицька І.М.

“ ”

2023 р.

Хвіст В.О.

“ ”

2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

Роль мікро-держав у міжнародних відносинах

Спеціальність

291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Освітня програма

Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Орієнтація

освітньої програми

освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

Кандидат історичних наук, доцент кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук

Кравченко Н.Б.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Кандидат історичних наук, доцент кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук

Лановюк Л.П.

Виконав

Буяновський Р.А.

КИЇВ – 2023

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
студента магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,

освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Національного університету бюресурсів і природокористування України
Буяновського Романа Артуровича
на тему: «Роль мікро-держав у міжнародних відносинах»

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний текст магістерської роботи викладено на 53 сторінках, у тому числі робота містить 27 використаних джерел.

Робота присвячена аналізу ролі мікро-держав у міжнародній політиці і відносинах. Одна з важливих тенденцій розвитку міжнародних відносин другої половини XX–початку XXI ст. – це зростання значення мікро-держав у міжнародних відносинах. З пасивних гравців у великих політичних іграх великих держав вони перетворюються на активних гравців, здатних проводити власні національні інтереси на міжнародній арені. Багатостороння дипломатія, відмова від застосування сили, прагнення мирного політичного вирішення конфліктів визначають певною мірою інтерес до вивчення досвіду таких країн. З точки зору проведення зовнішньої політики, мікродержави мають деякі внутрішні обмеження, які є наслідком низки таких факторів, як їхні обмежені природні та людські ресурси; залежність від зовнішньої підтримки для досягнення внутрішніх цілей; відносно низький профіль участі в міжнародних відносинах.

Основними перепонами на шляху поширення ролі мікро-держав у міжнародних відносинах є вузька виробнича база, непропорційно велике відношення державних витрат до ВВП, погано розвинений фінансовий сектор, фіксовані обмінні курси, низькі торговельні бар'єри. Високий ступінь відкритості торгівлі часто робить малі держави вразливими до потрясінь умов торгівлі. Мікро-держави можуть компенсувати свої проблеми, пов'язані з розміром, вживаючи заходів для використання своїх переваг і компенсації недоліків, серед яких розумна економічна політика, реформи державного сектору, накопичування достатніх резервів або передбачення додаткових витрат на випадок потенційних катастроф, регіональна інтеграція і співпраця та залучення міжнародних інституцій та партнерів з розвитку до пошуку спільних рішень регіональних проблем.

Ключові слова: мікро-держави, міжнародні відносини, місто-держави, зовнішня політика.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ МІКРО-ДЕРЖАВ	7
1.1. Сутність та характеристика мікро-держав	7
1.2. Етапи та особливості розвитку мікро-держав.....	12
1.3. Проблеми визначення та класифікації мікро-держав.....	21
Висновки по розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ МІКРО-ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ ВІДНОСИНАХ	29
2.1. Зовнішня політика мікро-держав	29
2.2. Особливості поведінки мікро-держав на міжнародній арені	38
Висновки по розділу 2	45
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІКРО-ДЕРЖАВ	46
3.1. Основні перепони на шляху поєднання ролі мікро-держав у міжнародних відносинах	46
3.2. Можливі напрями розвитку мікро-держав.....	51
Висновки по розділу 3	53
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одна з важливих тенденцій розвитку міжнародних відносин другої половини XX–початку XXI ст. – це зростання значення мікро-держав у міжнародних відносинах. З пасивних гравців у великих політичних іграх великих держав вони перетворюються на активних гравців, здатних проводити власні національні інтереси на міжнародній арені. У період холодної війни європейські нейтральні держави набули унікального досвіду плідної співпраці у міжнародних організаціях, мирного посередництва та миротворчості. Багатостороння дипломатія, відмова від застосування сили, прагнення мирного політичного вирішення конфліктів визначають певною мірою інтерес до вивчення досвіду таких країн.

Зниження здатності провідних великих держав ефективно вирішувати конфлікти на периферії міжнародної системи, з одного боку, і з іншого – здатність мікро-держав генерувати нові ідеї та норми у міжнародних відносинах – створюють передумови для подальшого зростання їх ролі у міжнародних відносинах. Щоб зрозуміти природу міжнародних відносин у цілому, формування та поведінку сучасних коаліцій та альянсів зокрема, необхідно вивчати не лише великі держави, а й малі, які становлять переважну більшість держав.

Ступінь дослідженості теми. Запропонована тема не має комплексного наукового дослідження, оскільки не зважаючи на значну кількість публікацій щодо особливостей розвитку мікро-держав на міжнародній арені, практичні питання, проблем та перспектив розвитку потребують вивчення.

Метою роботи є дослідження та аналіз ролі мікро-держав у міжнародних відносинах. Відповідно до заданої мети поставлені та вирішені такі завдання:

- з'ясувати сутність та характеристику мікро-держав;
- визначити етапи та особливості розвитку мікро-держав;

З'ясувати сутність та характеристику мікро-держав;

Визначити етапи та особливості розвитку мікро-держав;

- дослідити проблеми визначення та класифікації мікро-держав;
- оцінити проблеми визначення та класифікації мікро-держав;
- сформулювати стійкі уявлення щодо зовнішньої політики мікро-держав,
- проаналізувати особливості поведінки мікро-держав на міжнародній

арені;

- визначити основні перепони на шляху поширення ролі мікро-держав у міжнародних відносинах;
- визначити можливі напрями розвитку мікро-держав.

Об'єктом дослідження є місце мікро-держав у міжнародних відносинах.

Предметом дослідження процеси розвитку, зовнішня політика та основні проблеми мікро-держав.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: аналіз, узагальнення, пояснення, абстрагування, табличний і графічний методи при ілюстрації отриманих даних. Метод спостереження використовувався під час моніторингу наукових публікацій, інтернет-джерел щодо сутності та класифікації мікро-держав. Історичний метод використовувався при дослідженні еволюції розвитку мікро-держав. Системний підхід для розкриття теми дослідження залучено як один із принципово значущих методів аналізу міжнародних відносин.

Наукова новизна даної роботи полягає у тому, що було здійснено комплексний аналіз пролемних аспектів мікро-держав в історичній ретроспективі, а також з метою розуміння найбільш перспективних шляхів розвитку їх економіки та зовнішньої політики.

Практичне значення. Дана магістерська робота може бути використана із навчальною метою при дослідженні питань поширенні ролі та впливу мікро-держав на світову економіку та міжнародні відносини.

Джерельна база дослідження ґрунтується на джерелах, які умовно можна згрупувати наступним чином.

- наукові дослідження як монографічного характеру, так і публікації у наукових виданнях, вітчизняних та зарубіжних дослідників;

- матеріали експертно-аналітичного характеру, запропоновані галузевими фахівцями, у тому числі із залученням науковців із потужних світових наукових центрів;

- інформаційно-статистичні матеріали, розміщені у засобах масової інформації.

Апробація результатів дослідження.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, 7

підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ МІКРО-ДЕРЖАВ

1.1. Сутність та характеристика мікро-держав

Історично склалося так, що люди намагалися знайти найкращу форму політичного та соціального пристосування, беручи до уваги основні потреби виживання, потребу в належному спілкуванні та тиск зовнішніх факторів. Цю еволюцію можна побачити в подальшій зміні найбільш домінуючого типу державного устрою, присутнього на світовій арені – від племен і вождів через міста-держави, кочові держави та імперії (як середньовічні, так і сучасні) до сучасної національної держави, яка вважається однією з найбільш стабільних і ефективних форм державного устрою. Сучасні держави бувають різних форм і розмірів, але практично всі вони належать до кошика територіальних держав. Однак певні утворення є відходом від традиційного погляду на держави, оскільки деякі представлені крихітною територією з єдиним містом, які називаються містами-державами, тоді як інші просто вирізняються набагато меншими демографічними та фізичними параметрами, ніж типові держави – їх називають мікро-державами. Обидва стикаються з проблемою ефективної роботи, оскільки вони володіють обмеженими ресурсами, і очікується, що вони знайдуть адекватний спосіб їх використання, щоб вижити [3].

Мікродержава – це суверенна держава, яка має дуже малу чисельність населення або дуже малу площу суші, яка в деяких випадках не перевищує 0,0001% всієї поверхні планети (табл 1.1). Тим не менш, це найбільш одностайна згода щодо того, що являє собою мікродержава, оскільки існують протиріччя щодо того, які додаткові параметри можна розробити. Деякі вчені вважають, що це може включати геополітичну нішу держави, а також її здатність впливати на економічні потоки та політичні процеси у світі. Інша проблема полягає в тому, чи ті держави, суверенітет яких не визнається в усьому світі, взагалі слід вважати мікродержавами. Крім того, є Сінгапур, який вважається четвертим за значенням фінансовим центром світу, чия

територія становить 710 м², і подібний до Бутану, який вважається одним із найбільш слаборозвинених і найбідніших регіонів у світі – хоча ситуація там різко покращилася останнім часом – з територією 38 000 км² – чи вони обидві мікродержави, і якщо так, то чи рівні? Слід зазначити, що обидві ці країни не мають політичних ресурсів і не можуть одноосібно впливати на світовий порядок денний. Тут постає питання жорстких параметрів і цифр, які використовуються для визначення «малості» держави

Таблиця 1.1

Мікро-держави та їх площа у різних регіонах світу

Регіон	Країни
Європа	Люксембург (2 586 км ²)
	Андорра (468 км ²)
	Мальта (316 км ²)
	Ліхтенштейн (Князівство Ліхтенштейн) (157 км ²)
	Сан-Марино (61 км ²)
	Монако (1,95 км ²)
Азія	Ватикан (0,44 км ²)
	Сінгапур (648 км ²)
	Бахрейн (620 км ²)
	Мальдіви (Мальдівська Республіка) (300 км ²)
	Африка
Африка	Маврикій (1 860 км ²)
	Сан-Томе і Принсіпі (1 001 км ²)
	Сейшельські острови (455 км ²)
	Кабо-Верде (Республіка Кабо-Верде) (4033 км ²)
	Комерські острови (Союз Коморських островів) (2 170 км ²)
Америка	Домініка (754 км ²)
	Сент-Люсія (620 км ²)
	Антигуа і Барбуда (442 км ²)
	Барбадос (430 км ²)

	Сент-Вінсент і Гренадини (389 км ²) Гренада (344 км ²) Сент-Кітс і Невіс (261 км ²)
Океанія	Тонга (748 км ²) Кірибаті (717 км ²) Федеративні Штати Мікронезії (702 км ²) Палау (458 км ²) Маршаллові острови (181 км ²) Тувалу (26 км ²) Науру (21 км ²) Самоа (Незалежна Держава Самоа) (2 944 км ²)

Джерело: [7, с. 56].

Традиційно всі держави, територія яких менша за Люксембург (2,586,4 км²), вважаються мікродержавами, включаючи 27 незалежних країн-членів ООН. Якщо виходити з суворіших цифр, то налічується 69 країн, територія яких становить менше 50 000 км², причому Словаччина є найбільшою з них.

Число таких держав площею менше 1000 км² – 23 (і тут Сінгапур – найбільший з них). Нарешті, є лише 16 країн із територією менше 500 км², і цього разу Андорра є найбільшою. Також слід враховувати демографічний параметр. Існує 41 країна із населенням менше 1 000 000 осіб, 29 держав із населенням менше 500 000 осіб та лише 13 країн із загальною чисельністю населення менше 100 000 осіб. Таким чином, судячи з того, які параметри обрані, у світі існує від 30 до 16 мікро-держав [8, с. 209].

Якщо говорити про Сінгапур, то він також є містом-державою. Сучасне поняття міста-держави – це державний устрій, який складається з власне суверенного міста та певної території за його межами, яка керується ним і залежить від нього. Міста-держави дійсно є суверенними державами і в цьому відношенні відрізняються від того, що називають мегаполісами або глобальними містами, які є лише частиною суверенної держави. Сьогодні

міста-держави є скоріше винятком із Сінгапуром, який є майже ідеальною моделлю, а Андорра, Мальта та Ватикан мають певні застереження. У наш час термін «місто-держава» має обмежене застосування, оскільки він

використовується переважно для кількох незалежних політичних утворень, що складаються з єдиного власне міста та прилеглих територій, і лише

Сінгапур може повністю відповідати цим критеріям. Серед типів сучасного міста-держави, які можна виділити в літературі, є суверенні держави, самоврядні території, автономні території та «міста-мікродержави». Деякі

вчені включають спеціальні адміністративні регіони Китаю – Гонконг і

Макао до кошика міст-держав, а також економічно потужні іспанські Сеуту і

Мілію – за умови, що вони не є повністю суверенними, але мають певний ступінь автономії та не контролюються державою повністю. Крім того, деякі

країни, навіть якщо вони не є містами, суворо кажучи, мають свої атрибути

через територіальні розколи та диспропорції, а саме Бахрейн, Сан-Марино,

Катар тощо [10].

Нарешті, можна виявити, що деякі міста мають характеристики, що нагадують місто-державу з поведінкової точки зору. Такі міста можуть мати

помітні, головним чином економічні, конфліктні інтереси з рештою своєї

держави – Москвою, Лондон-Сіті, Канберрою. Однак ці випадки краще

працюють у парадигмі глобальних міст і глобальних столиць, а не міст-держав. Проте при такому підході сутність міста-держави як історичного

терміну з багатим фоном дуже нехтується. Цей підхід цілком можна назвати

сучасним, оскільки він відображає сучасні події на міжнародній арені.

Сучасний або формальний підхід розглядає місто-державу як форму

національної держави, тоді як цивілізаційний підхід розглядає місто-державу

як особливу форму просторової політичної та соціальної спільноти людей,

яка відрізняється від національної держави. Цей підхід спростовує

односторонню точку зору про те, що територіальна національна держава є

єдиною вищою формою соціальної та політичної організації, оскільки

стверджує, що вона виникла просто випадково.

Можна виявити певні проблемні області у функціонуванні малих держав, оскільки всі вони мають обмежені ресурси за визначенням. Це ключові проблеми, які має вирішити місто-держава, щоб забезпечити виживання та розвиток. Економічна сфера включає невелику територію, низьку кількість населення, виробничі сили та інститути розподілу. З появою світової економіки та торгівлі залежність малих держав від решти світу стала очевидною, особливо у забезпеченні внутрішнього стабільного розвитку та виживання, а також необхідності диверсифікації експорту для поетапної модернізації через крихітний внутрішній ринок. Головною проблемою є військовий сектор із недостатнім рівнем безпеки.

Очікується, що мікродержава чи місто-держави мають розвинену систему захисту гарантій із сусідами або реалізовуватимуть так звану стратегію «переможця» вздовж політичного курсу сусідніх великих держав.

Крім того, така держава повинна мати достатній рівень військових і поліцейських сил для забезпечення безпеки. Політичний вимір стосується здатності малих держав впливати на великі іноземні держави, досягати формальної рівності на міжнародній арені нарівні з іншими державами та проводити зовнішню політику, намагаючись задовольнити власні інтереси.

Усі ці проблемні питання впливають із периферійного положення малих держав в очах світу. Міжнародні організації, а також інші інструменти світової політики допомагають малим державам підвищувати свій авторитет і досягати певних цілей [14].

Загалом можна побачити, що і мікродержава, і місто-держави є відходом від традиційного погляду на територіальну державу. З одного боку, їх відрізняє обмеженість ресурсів, а також певні, більш помітні інтереси на міжнародній арені, що зумовлює їхню концентрацію на забезпеченні власного виживання. Мікро-держави і тим більше міста-держави нині не становлять більшість суверенних держав у світі, але проведення запитів та дослідження невеликих держав та їх стратегій функціонування значною мірою сприяють глибшому розумінню держави як такої, наприклад, коли

враховуються певні політичні, економічні та військові аспекти, що дозволяє краще зрозуміти переваги та недоліки такої просторової організації проживання людей.

1.2. Етапи та особливості розвитку мікро-держав

Етапи та особливості розвитку мікро-держав можна розглянути, згрупувавши їх за регіональною ознакою [16]:

1. Перська затока та Індійський океан. 10 мікродержав, розташованих у районі Перської затоки та Індійського океану, порівну поділені на п'ять острівних і п'ять прибережних держав. За винятком Оману, який здобув незалежність у 1650 році, усі мікродержави в цьому регіоні отримали незалежність з 1960 року. Прибережні мікродержави цього регіону важливі насамперед через свої нафтові поклади. Важливість регіональних острівних і кількох прибережних мікродержав полягає в їх стратегічному розташуванні вздовж морських комунікацій – нафтових шляхів між Перською затокою та Європою та Перською затокою та Японією через такі вузлові точки, як Ормузька протока, Баб-ель-Мандеб, Малаккська протока та маршрут мису Доброї Надії.

2. Європа і Середземномор'я. За винятком острівних держав, які здобули незалежність у 1944 році, та Ватикану (1929), решта мікродержав регіону виникла ще до 20 століття. Стратегічне значення Люксембургу пояснюється його розташуванням у Центральній Європі. Інші європейські мікродержави, що не мають виходу до моря, є стратегічно неважливими і, по суті, завдячують своїм існуванням здебільшого своїй віддаленості (Сан-Марино, Андорра) або відсутності значних ресурсів, яких могли б жадати їхні сусіди. Ліхтенштейн і Монако є відносно важливими через фінансові зручності, які вони надають. Їхні ліберальні податкові закони роблять їх привабливими місцями розміщення штаб-квартир для компаній із сусідніх країн. Ватикан є духовним центром майже 600 мільйонів римо-католиків у світі, і Папа Римський, який є їхнім духовним лідером, має вплив, як

моральний, так і дипломатичний, далеко за межі крихітного Ватикану.

Ватикан зберігає статус постійного спостерігача в ООН і входить до кількох міжнародних організацій. Острівні мікродержави Середземномор'я

відіграють більш безпосередню роль у світових справах, насамперед через своє розташування. Загалом, мікродержави континентальної Європи мають

невеликі можливості впливати на світові справи, за винятком особливого, унікального випадку Папської держави. Острівні держави дещо важливіші у

військовому плані для балансу сил через переваги, які надає нація, яка може використовувати їхні повітряні та військово-морські засоби.

3. Карибський басейн. Мікродержави Західної півкулі розташовані на північно-східному узбережжі Південної Америки, у Центральній Америці

або на ланцюзі островів на південь і схід від Флориди. Мікродержави цього регіону важливі насамперед через їх близькість до США. Карибські морські

протоки, судноплавство яких зросло на 500 відсотків за останні 30 років, мають вирішальне значення для економічних інтересів США. Країни регіону

намагаються зблизитися економічно (Карибська асоціація вільної торгівлі, Центральноамериканський спільний ринок), але до справжньої економічної

інтеграції, здається, ще далеко. Наприклад, Гайана повертається до комуністичного світу, щоб підтримати свою ослаблу економіку [16].

4. Азія та Океанія. Як і у випадку з багатьма іншими мікродержавами, мікродержави цього регіону завдячують своїм значенням більше своєму

розташуванню, ніж економічному значенню, хоча Сінгапур з найвищим у світі річним темпом зростання ВВП (10 відсотків) і Науру мають потужну

економіку. Сінгапур є економічною моделлю для решти країн Південно-Східної Азії, великих чи малих. Після здобуття незалежності Сінгапур знизив

рівень безробіття до 5 відсотків; успішно впровадив заходи контролю за популяцією, які зменшили ріст популяції на 50 відсотків; має найвищий

дохід на душу населення в регіоні та практично не має інфляції. Стратегічне розташування Сінгапуру та транспортні можливості зробили його

повітряним і морським транспортним центром Південно-Східної Азії. Через

свою важливість як транзитної станції для товарів і залежність від торгівлі Сінгапур має багато контактів у міжнародному світоваристві. Хоча Палау не є однією з острівних мікродержав Тихого океану, а є частиною мікронезійської підопічної території Сполучених Штатів, її стратегічне розташування поділяють незалежні держави регіону: Фіджі, Науру, Тонга та Західне Самоа. Ці острови не мають внутрішнього стратегічного значення, за винятком того, що вони можуть забезпечити територію, на якій можна розвинути авіаційні та військово-морські бази, з яких супердержави можуть спроектувати свою силу. Сполучені Штати зі стратегічною підопічною територією Мікронезія займають провідне становище в цій частині Тихого океану [13, с. 543].

5. Африка на південь від Сахари. Більшість мікродержав Африки на південь від Сахари отримали свою незалежність з 1960 року. Африка потерпає від політичної нестабільності, про що свідчать регулярні державні перевороти та контрперевороти, які останніми роками охопили весь континент. Політична нестабільність додатково сприяє існуванню розрізнених племен і спроби центральних урядів перетворити племінну відданість на патріотизм національного рівня – величезне завдання політичної соціалізації та національної інтеграції саме по собі. Більшість мікродержав в Африці на південь від Сахари є багатими на ресурси та мають відносно низьку щільність населення. Мінерали та природні ресурси, такі як алмази, нафта, марганець, уран, залізна руда, мідь або фосфати, в тій чи іншій мірі знаходяться в цих країнах. Це збільшує їхні шанси на розвиток і підвищує їхнє економічне значення, однак це також привертає увагу до їхньої вразливості [16].

Феномен мікро-держав держав неможливо пояснити без звернення до їхньої історії. Раніше у світі було набагато більше карликових держав, виникнення яких пояснюється природними процесами та етапами розвитку майже будь-якого суспільства, зокрема феодальної роздробленості. Лавиноподібне дроблення європейських країн на дрібніші утворення

почалося в IX столітті з розпаду Франкської держави і тривало, як вважається, до XII ст. Вже до XIV-XV століть на території нинішньої Німеччини, Північної Франції, Бенілюксу та Італії існувало безліч

мікродержав. При цьому звернення до політичної карти сучасної Європи показує, що більшість з цих держав вже перестала існувати. Це пояснюється

тим, що з періодом феодалної роздробленості у Європі слідує період централізації держав, тобто їх об'єднання. Він розпочався у XIII-XV століттях особливо завдяки витісненню натуральних господарств товарними,

розвитку внутрішньої торгівлі, формуванню нової політичної структури європейських держав і, у деяких випадках, наявності спільного супротивника

у феодалів. Тут же слід зазначити, що держави на етапі централізації об'єднувалися і формувалися з дрібніших утворень (уділів, герцогств,

князівств, республік і т.д.) не в останню чергу відштовхуючись від національної подібності частин, що об'єднуються. Це і стало причиною

зникнення багатьох мікродержав. При цьому кілька подібних утворень все ж таки дожило до наших днів. Щоб зрозуміти, як це сталося, проаналізуємо

основні віхи розвитку та поточний стан зовнішнього суверенітету трьох нині вільних карликових держав Європи: Сан-Марино, Монако та Ліхтенштейну

[18].

Аналізуючи політичну історію Сан-Марино, можна дійти висновку про те, що основний фактор, що впливав на суверенітет республіки – це

міжнародні відносини, які так чи інакше торкнулися цієї країни і змусили її певним чином реагувати на вплив даного чинника. У XVII столітті Сан-

Марино опинилося в оточенні земель, підконтрольних Папській області, що спричинило необхідність уряду республіки піти на зближення з Папством.

Внаслідок цього зближення було укладено митний договір між державами.

Проте, вже у XVIII столітті між Сан-Марино і Папством

виникали конфлікти, переважно викликані усталеним тоді статусом республіки як притулку для противників урядів сусідніх країн. У тому ж

столітті країна мало не зникла з політичних карт назавжди через відмову

звільнити з-під варті осіб, пов'язаних з урядом Папської області, що вважатимуться результатом неадекватної реакції вплив чинника міжнародних відносин. Республіка не мала ні зовнішньополітичних зв'язків, ні війська для відображення можливої агресії з боку сильнішої

держави, а тому не мала іншого вибору, окрім як прийняти відповідні

вимоги. Надалі зовнішня політика Сан-Марино включала укладання дружнього союзу з Наполеоном, виживання республіки під час

Рисорджименто; досягнення економічних та політичних домовленостей з

Італійською державою у 1862 році; збереження нейтралітету під час Першої

світової війни; співробітництво з італійськими фашистами, що дозволило

зберегти суверенітет мікродержави і водночас збереження нейтралітету у

Другій світовій війні; подальший розвиток співпраці з найближчим сусідом –

Італією. Важливо відзначити, що у 2009 році між Італією та Сан-Марино

було укладено угоду, згідно з якою до цього дня громадяни обох країн

зрівнюються у трудових правах та забезпечується спільна експлуатація

згаданими державами аеропорту в Ріміні [18].

Історія Монако склалася дещо інакше. Ця карликова держава не

вистояла під час революційних потрясінь у Франції останньої чверті XVII

століття і була анексована нею. Пізніше в 1815 за умовами Паризького

договору Монако отримало частковий суверенітет під протекторатом

Сардинського королівства. У 1860 році з Монако були виведені сардинські

війська, що означало кінець протекторату, а в 1861 був укладений договір з

Францією, за яким карликова держава визнавалася незалежною. У роки

Другої світової війни уряд Монако всіма силами намагався зберегти

нейтралітет, проте країна все одно була окупована італійською армією у 1942

році. Після війни її суверенітет було відновлено країнами, які здобули

перемогу. Таким чином, знову спостерігається вияв фактору міжнародних

відносин. За всю свою історію ця країна кілька разів була анексована і

тривалий час була під протекторатом Сардинського королівства. Тим не

менш, Монако постійно відновлювалося за умовами мирних договорів, а

внаслідок Туринського договору та приєднання за його умовами до Франції Савойї та Нінци у 1860 році було завершено протекторат під Сардинським королівством [6].

В історії Ліхтенштейна чітко простежується вплив того самого чинника, який був виділений раніше. Варто зазначити, що територія князівства мала і небагата на ресурси (це може бути прикладом прояву іншого фактора – географічного положення держави). Мають, це й уберегло його від настроїв експансіоністів сусідніх країн. Цим пояснюється і досить мізерний вплив на цю країну міжнародних взаємин. При всьому цьому Ліхтенштейн не змагався з будь-якими іншими країнами (частково з тієї причини, що у нього не було повноцінного війська), а в 1862 князівство оголосило про збереження нейтралітету у всіх подальших конфліктах. Такий підхід у поєднанні з непримітним розташуванням країни виявився найвигіднішим варіантом зовнішньої політики. Це підтверджується тим, що нейтральна позиція Ліхтенштейна була врахована у Першій та Другій світових війнах [5].

Загалом, можна виділити три основні аспекти, що поєднують аналізовані мікродержави. По-перше, їхню історію об'єднує наявність чинника міжнародних відносин, що впливає на зовнішній суверенітет будь-яких країн. Безумовно, він важливий для будь-якої держави, однак у разі карликових держав він має вкрай сильний і безпосередній вплив на зовнішній суверенітет. Інші фактори (географічне положення, навколишнє середовище і клімат, внутрішньодержавний розвиток) теж значимі, але все ж таки поступаються у своєму впливі. По-друге, в історії кожної з цих трьох мікродержав можна зустріти застосування різних механізмів, що дозволяють використовувати вплив раніше позначеного фактора, або нейтралізувати його в залежності від характеру цього впливу. По-третє, простежується наступна закономірність: неродумана реакція мікродержави на вплив аналізованого чинника, що є застосування механізмів, які не відповідають історичній ситуації, завжди призводила до загрози втрати карликовою державою

зовнішнього суверенітету. Отже, для збереження та зміцнення становища свого суверенітету уряд мікродержави має найбільш адекватною ситуації шляхом реагувати на позитивний чи негативний вплив різних факторів, застосовуючи для цього певні механізми. Ці механізми переважно спрямовані на нейтралізацію самої можливості початку військового конфлікту, оскільки у безпосередньому зіткненні з найсильнішим противником мікродержава має мало шансів на виживання. Це у своє чергу вимагає врахування причин потенційних воєн і, відповідно, добір механізмів, відповідальних певної ситуації.

Спочатку звернемо увагу на вже згадуваний механізм прийняття карликовою державою нейтральної позиції в міжнародній політиці. Як приклад ефективності може виступати Князівство Ліхтенштейн: нейтралітет цієї країни досі залишається недоторканим. При цьому слід зазначити наступне: якщо розташування мікродержави має стратегічне значення для сильніших і більших країн, то незважаючи на можливі негативні для агресора наслідки нейтралітет може бути ним порушений, як це неодноразово відбувалося з Люксембургом у XX столітті. Таким чином виходить, що подібний механізм застосовується переважно в тих випадках, коли географічне положення карликової держави не є стратегічно важливою точкою для агресора або тоді, коли за незалежність такої держави вступаються інші країни [1, с. 163].

Наступною парою механізмів є зближення та дистанціювання. Перший, очевидно, націлений на зближення мікродержави з якоюсь країною чи групою країн. Такий механізм особливо ефективний у випадках, коли певна країна опиняється в економічній чи політичній ізоляції, проти якої мікродержава може піти без погіршення відносин із країнами, які встановили ізоляцію. Цей механізм може допомогти карликовій державі обрости міцними зв'язками із сильними країнами. Механізм дистанціювання націлений навпаки на дипломатичне віддалення мікродержави від країни, наприклад, що веде агресивну зовнішню політику і відчуває міжнародний

осуд і недовіру. Такий підхід дозволяє карликовій державі зблизитися з групою країн або окремою країною, які є противниками цього об'єкта. Прикладом можуть бути взаємини Ліхтенштейна з Росією. Ліхтенштейн взяв участь у накладенні санкцій на Росію та окремих її громадян.

Далі слід проаналізувати механізми послуху та дипломатичного опору.

Перший є підкоренням мікродержави вимогам або ультиматуму іншої держави. Такий механізм застосовується зазвичай у ситуаціях, коли за мікродержавою немає інших країн, потенційно здатних захистити його суверенітет і коли сама карликова держава також не може самостійно дати

відсіч об'єкту механізму. Найчастіше застосування даного механізму також пов'язані з пошуком компромісу. Наприклад, 2011 року Парламентська асамблея Ради Європи заблокувала мандат делегації Сан-Марино. Причиною такого рішення стала надто мала кількість представників жіночої статі у складі делегації. У результаті Сан-Марино було прийнято закон, за яким жінкам надавалася щонайменше однієї третини партійних списків [10].

Другий механізм повинен використовуватися тоді, коли у мікродержави, яка відмовляється виконувати певні вимоги іншої країни, є можливості для відображення потенційної агресії з боку об'єкта механізму.

Вони можуть бути виражені в наявності зовнішньополітичних зв'язків, що позитивно впливають на аспекти географічного чинника, готовність до бойових дій власних армій. На сьогоднішній день створено умови, за яких необхідність застосування цього механізму зводиться до мінімуму.

Завдяки прискоренню процесів глобалізації сформувалася система організацій та об'єднань, які дозволили різним країнам значно зблизитися один з одним, надаючи їм можливість та необхідність швидко та рішуче реагувати на дії агресорів. Сьогодні саме можлива реакція світової спільноти на чинсь агресію є основним гарантом суверенітету мікродержав, що є прикладом збільшення позитивного впливу фактора міжнародних взаємин на суверенітет не лише карликових держав, а й усіх інших країн.

З поширенням ідей гуманізму та розвитком процесів глобалізації суспільних відносин пов'язана поступова зміна ефективності деяких механізмів збереження зовнішнього суверенітету. Так, завдяки формуванню системи світової спільноти, яка так чи інакше прагне не доводити політичні конфлікти до воєн, використання, наприклад, механізму оголошення нейтральної позиції у зовнішній політиці стало більш обґрунтованим рішенням, адже тепер у відповідь на загрозу чиємусь суверенітету більша кількість країн готова висловити своє обурення та надати підтримку постраждалій країні.

Важливо виділити наступну складову чинника міжнародних відносин – заступництво. Сьогодні деякі мікродержави Європи мають власних покровителів від імені сильніших сусідів: наприклад, покровителем Монако виступає Франція, а покровителем Республіки Сан-Марино – Італія.

Відносини між покровителем і мікродержавою зазвичай складаються таким чином: держава-покровитель захищає мікродержаву на міжнародній арені і активно співпрацює з нею у всіх сферах суспільного життя, натомість забираючи у неї деяку частку зовнішнього суверенітету. У цілому нині вплив

цієї складової можна охарактеризувати у сучасних реаліях як позитивний, бо більшість зовнішнього суверенітету мікродержава зберігає, отримуючи сильного союзника на міжнародній арені [9, с. 328].

Таким чином, проведений аналіз показує, що в сучасному світі мікродержави зберігають та зміцнюють свій зовнішній суверенітет.

Зазначимо, що до XXI століття збереглася невелика кількість мікродержав, вплив чинника міжнародних відносин на які був більш позитивним, ніж ті, які свою незалежність у результаті втратили. Крім цього, мікродержави, що існують і сьогодні, в основному вміло використовували різні механізми, що дозволяли їм компенсувати негативний вплив основного фактора і

примножувати плід від його позитивного впливу. Деякі сучасні карликові держави володіють власним покровителем. Нарешті, протягом XIX століття у світі активно створювалися умови для формування міжнародних організацій

та об'єднань, які є системами оборони країн від дій агресорів. Зрештою, сучасна помірна зовнішня політика карликових держав та їхня націленість на співпрацю позитивно впливає на взаємини з іншими країнами, що також попереджає для них загрозу втрати незалежності.

1.3. Проблеми визначення та класифікації мікро-держав

Міжнародні відносини зазвичай видаються у вигляді хаотичного броунівського руху різних акторів чи вигляді «концерту великих держав», у якому мікро-державам відводиться досить скромне місце. Великі держави зважають насамперед на інші великі держави і зазвичай «помічають» малі і мікро-держави у зв'язку з міжнародними кризами, що розпалюються іноді в різних частинах земної кулі. Так, ще на початку ХХ ст. відомий шведський вчений, батько сучасної геополітики Рудольф Челлен розмірковував про діалектику взаємин великих держав та малих. Він вважав, що всі великі держави експансивні за своєю природою, прагнуть різними способами збільшити свою міць. Водночас прагнення зберегти статус-кво у міжнародних відносинах характерне для мікро-держав. Останні в силу свого розміру та географічного положення приречені на підпорядкування великим державам [24, с. 450].

Через 70 років після Челлена один із засновників неореалізму Кеннет Уолц у своїх роботах, як і раніше, стверджував, що великі держави зазвичай домінують на міжнародній арені. Вони створюють як норми і структури системи міжнародних відносин, так й ієрархії регіональної безпеки. Тим не менш, невеликий розмір території зовсім не означає, що у малих держав відсутня власна зовнішня політика. Місто-держава Ватикан, маючи територію лише 0,44 кв. км і займаючи 194-е місце у світі за площею, надає серйозний духовний вплив на мільйони католиків по всьому світу.

Безперечним є його вплив на деякі міжнародно-політичні процеси у світі. Так, Ватикан відіграв важливу роль у консолідації опозиційного комуністичного режиму руху у Польщі у 1970–1980-ті роки. Польський

Костел, що підтримується Ватиканом, став посередником на конференції «круглого столу» між лідерами Польської Об'єднаної робочої партії та опозиційним рухом «Солідарність», забезпечивши тим самим мирний

перехід від авторитаризму до демократії наприкінці 1980-х—на початку 1990-х років. Однак загалом багато експертів поділяють думку про те, що

політична наука страждає від невизнаного гігантизму. Як зауважили з цього приводу Дж. Корбетт і В. Венендаль, «більшість наших теорій призначені для того, щоб пояснювати феномени, які відбуваються у великих державах:

США, Китаї, Індії, Росії, більшості Європейських країн. Якщо навіть малі

випадки (малі країни) беруться до уваги, то лише для того, щоб перевірити ці теорії. Якщо вони працюють, то ці (малі випадки) стають справді цікавими.

Якщо ні, вони часто розглядаються як аномалії» [23, с. 9].

Відповідаючи на запитання, чому політологи-міжнародники

приділяють незначну увагу вивченню мікро-держав у міжнародних відносинах, Твер Нойманн та Сігліде Гштель виділяють кілька причин.

Перша походить з соціології знань, оскільки наука про міжнародні відносини — переважно американська дисципліна, а США є великою державою,

супердержавою, звідси і вчення великих держав вважається само собою

очевидним фактом. Проте це не зовсім так. До Другої світової війни наука про міжнародні відносини була здебільшого «британською» дисципліною.

Британія досі є одним із найважливіших центрів розвитку згаданої науки.

Друга причина недостатньої вивченості мікро-держав полягає у природних труднощах, пов'язаних із їх вивченням. Як у історії простіше й цікавіше

вивчати дії королів, генералів, а не представників нижчих класів, так і у міжнародних відносинах раціональніше досліджувати творців світової

політики, великі держави, а не «пішаки» в іграх великих держав.

Третя причина пов'язана з тим, що вчені, які вивчають малі

країни, мікро-держави, самі часто працюють у названих країнах та публікують свої праці національними мовами. Навіть якщо вони

публікуються англійською мовою, то зазвичай поза США та Британією,

ключовими країнами розвитку науки про міжнародні відносини. Зрештою, це емпіричний ухил. Політологи виявляють інтерес до вивчення політики великих держав через природну важливість предмета вивчення, тоді як дослідження малих країн цього не дає. Якщо для істориків важливо виявити унікальне в історії, опрацьовуючи для цього великий емпіричний масив джерел, то в науці про міжнародні відносини велику роль відіграють узагальнення та побудова теорій, що дозволяють пояснювати міжнародні процеси, поведінку великих держав на міжнародній арені. Звідси спостерігається певна зневага до вивчення малих і недостатньо впливових акторів у міжнародних відносинах.

Протягом десятиліть більшість теорій міжнародних відносин фокусували свої дослідження виключно на ролі наддержав і великих держав.

Мікро-держави традиційно ігнорувалися або їхня поведінка спрощувалась.

Наприклад, прихильники реалізму та неореалізму, як правило, стверджували, що малі країни, стикаючись із загрозою своїй безпеці, неодмінно повинні приєднуватися до однієї із наддержав або регіонального блоку. При цьому реалісти забували про те, що існує велика кількість держав, яким вдавалося

зберегти свій нейтралітет в умовах небезпеки, що наближається, а не

приймати бік одного з учасників конфлікту. Далі, зовнішня політика мікро-держав також часто розглядалася через призму зовнішньої політики великих держав, що в результаті призводило до спотворення розуміння

зовнішньополітичної поведінки мікро-держав на міжнародній арені. Нарешті,

одна з важливих тенденцій розвитку міжнародних відносин у другій половині ХХ на початку ХХІ ст. – це зростання значення малих країн у світовій політиці [25].

Існує багато несuverенних держав (включаючи конфліктні зони, такі як Гібралтар, Північний Кіпр та Афони у Греції, та залежні райони, такі як Острів Мен та Нормандські острови). Ці території є невеликими, але не суверенними державами. Крім того, термін «мікродержава» застосовувався до утворень з дуже різними політичними або конституційними позиціями, від незалежної

Мальти до квазіколоній Сполученого Королівства і навіть спеціальних адміністративних районів Китайської Народної Республіки. Тому при вивченні малих і мікродержав важливо пам'ятати, що мова йде про державні утворення, які є повноцінними елементами міжнародної системи. Деякі вчені розглядають тільки одну категорію, об'єднуючи обидва типи в групу «малих держав». Інші, особливо зарубіжні автори, розрізняють ці дві групи, але застосовують концепцію «малих держав» у випадку досліджень мікродержав. Це відповідає критеріям визначення стану, в якому вони перебувають, і характеристикам, які визначають мету їх вивчення [4, с. 150].

У період холодної війни європейські нейтральні держави набули унікального досвіду плідної співпраці у міжнародних організаціях, мирного посередництва та миротворності. Багатостороння дипломатія, відмова від застосування сили, прагнення мирного політичного вирішення конфліктів визначають певною мірою інтерес до вивчення досвіду малих країн. Розпад біполярної системи, зниження здатності провідних великих держав ефективно вирішувати конфлікти на периферії міжнародної системи, з одного боку, і з іншого — здатність малих країн генерувати нові ідеї та норми у міжнародних відносинах — створюють передумови для подальшого зростання ролі мікро-держав у міжнародних відносинах.

У сучасній науковій літературі не вироблена суворона система критеріїв, що дозволяє чітко розділити країни на великі, малі та середні. Існує два підходи до визначення поняття «мікро-держава». Перший підхід бере за основу кількісні показники, що характеризують обсяг території, чисельність населення, іноді розмір валового національного продукту країни. Одним із перших цим питанням займався нобелівський лауреат Саймон Коваль. Передбачається, що невеликі територія та чисельність населення визначають малу економічну активність та слабку обороноздатність. При цьому деякі дослідники вважають, що мала країна — це держава, яка має чисельність населення до 1 млн. осіб. Цей підхід, зокрема, використовується Світовим

Банком, який, щоправда, останнім часом все ж таки збільшив чисельність населення мікро-держави з 1 млн до 1,5 млн осіб.

Таніша Фазал визначає мінімум населення, яке необхідне для того, щоб вважатися державою, — це 500 тис. жителів. Однак у сучасних умовах чисельність населення від 500 тис. до 1 млн осіб все ж таки характеризує так

звані мікро-держави. Наприклад, Даг Анкар вважає, що мікродержавою є держава з чисельністю населення менше 1 млн. осіб, а Алі Насер Мохамед до 1,5 млн. осіб. При цьому в науковій літературі відсутнє логічне пояснення

того, скільки потрібно мати мешканців, щоб взагалі вважатися державою,

мікродержавою чи малою країною. Д. Корбетт і В. Венендаль ділять держави за чисельністю населення на малі — чисельність населення менше 5 млн осіб, середні — між 5 і 35 млн, і великі країни — понад 35 млн осіб [27].

Міграційні та демографічні тенденції вносять серйозні корективи у визначення чисельності населення малої країни. Акцент на абсолютні розміри території та чисельності населення є не зовсім зручним критерієм для визначення категорії «мікро-держави», тим більше для вивчення та розуміння малих країн, їхньої зовнішньої політики, поведінки на

міжнародній арені. Щоб знайти вирішення проблеми визначення, необхідно

перемістити фокус уваги від матеріальної складової могутності держави на роль, яку вона відіграє у міжнародних відносинах. У цьому набагато важливішими видаються якісні підходи (політичні, економічні, історичні, когнітивні та ін.). При цьому держава може бути слабкою в одному

відношенні, але одночасно могутньою в іншому.

Важливо також враховувати такі якісні показники, як становище держав у системі світової економіки та політики, ступінь їхньої політичної та економічної незалежності. У зв'язку з цим Ніл Джесс та Джон Дрейер дають

таку класифікацію країн за такими критеріями, як володіння владою та

проекція влади (табл. 1.2):

- супердержава — це держава, яка ніколи не буває слабкою, щоб взаємодіяти з іншими на глобальному, регіональному та субрегіональному рівнях;

- велика держава — це держава, яка слабша за супердержаву на глобальному рівні, але сильніша за невеликі держави на глобальному, регіональному та субрегіональному рівнях;

- середня держава — це слабка держава на глобальному рівні, слабша за великі держави на регіональному рівні, але сильніша за інші держави на регіональному та субрегіональному рівнях;

- мала країна — це слабка держава на глобальному та регіональному рівнях, але сильна на субрегіональному рівні;

- мікро-держава — це держава, яка є слабкою на всіх рівнях і має справу на рівних з іншими мікродержавами.

Таблиця 1.2

Приклади класифікації держав у різних регіонах

	Великі	Середні	Малі	Мікро-держави
Західна Європа	Німеччина, Великобританія, Франція	Італія, Іспанія	Нідерланди, Бельгія, Греція, Португалія, Швеція, Данія, Ірландія, Люксембург	Ватикан, Сан-Марино, Андорра, Мальта, Ліхтенштейн, Монако
Південна Америка	Бразилія	Аргентина, Перу, Венесуела, Чилі, Еквадор	Болівія, Парагвай, Уругвай	Гайана, Суринам, Французька Гвінея

Джерело. [19, с. 155].

При цьому слід мати на увазі, що будь-яка класифікація має прикладний характер і має допомогти у вивченні конкретних випадків, взятих у регіональному вимірі. Прикладний характер класифікацій доводить такий незручний випадок, як Бангладеш — найгустонаселеніша країна, що займає восьме місце у світі за чисельністю населення. У згаданій державі проживає близько 172 млн. жителів. При цьому Бангладеш має низькі економічні показники, займаючи 138-те місце у світі за показником ВВП на душу населення, військова складова могутності держави, порівняно з іншими країнами, а також ступінь впливу на міжнародні відносини також незначні [22, с. 175]. Якби Бангладеш був розташований в Центральній Америці, він міг би домінувати в регіоні, але його розташування в Південній Азії, де є такі потужні держави, як Китай та Індія, відповідно до якісних показників дозволяє відносити його, як не дивно, до малих країн. Таким чином, щоб зрозуміти «малість» (smallness), важливо враховувати якісні показники та регіональний контекст.

Висновки по розділу 1

Традиційно всі держави, територія яких менша за Люксембург (2,586,4 км²), вважаються мікродержавами, включаючи 27 незалежних країн-членів ООН. Економічна сфера включає невелику територію, низьку кількість населення, виробничі сили та інститути розподілу. З появою світової економіки та торгівлі залежність малих держав від решти світу стала очевидною, особливо у забезпеченні внутрішнього стабільного розвитку та виживання, а також необхідності диверсифікації експорту для поєданої модернізації через крихтний внутрішній ринок.

Важливість регіональних острівних і кількох прибережних мікродержав полягає в їх стратегічному розташуванні вздовж морських комунікацій — нафтових шляхів. Мікродержави континентальної Європи мають невеликі можливості впливати на світові справи, за винятком особливого, унікального випадку Папської держави. Стратегічне

розташування Сінгапуру та транспортні можливості зробили його повітряним і морським транспортним центром Південно-Східної Азії.

Протягом десятиліть більшість теорій міжнародних відносин фокусували свої дослідження виключно на ролі наддержав і великих держав.

Мікро-держави традиційно ігнорувалися або їхня поведінка спрощувалась. У

сучасній науковій літературі не вироблена сувора система критеріїв, що дозволяє чітко розділити країни на великі, малі та середні. Міграційні та демографічні тенденції вносять серйозні корективи у визначення чисельності

населення малої країни. Акцент на абсолютні розміри території та

чисельності населення є не зовсім зручним критерієм для визначення

категорії «мікро-держава», тим більше для вивчення та розуміння малих країн, їхньої зовнішньої політики, поведінки на міжнародній арені.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ МІКРО-ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ ВІДНОСИНАХ

2.1. Зовнішня політика мікро-держав

З точки зору проведення зовнішньої політики, мікродержави мають деякі внутрішні обмеження, які є наслідком низки таких факторів, як їхні обмежені природні та людські ресурси; залежність від зовнішньої підтримки для досягнення внутрішніх цілей, відносно низький профіль участі в міжнародних відносинах; інтенсивна внутрішня стурбованість економічними питаннями; і недостатньо розвинений військовий істеблїмент і, отже, відсутність необхідного військового потенціалу для використання сили як інструменту підтримки дипломатії. Фактично, чисте виживання мікродержав як незалежних, суверенних політичних утворень значною мірою пояснюється широким поширенням інтересу до них у міжнародному співтоваристві націй, а не в їхніх можливостях [16].

Поява мікродержав як нових акторів у міжнародній системі ускладнює політичну взаємодію, що відбувається між регіональними державами, наддержавами, малими державами та мікродержавами. Як тільки мікродержава отримує незалежність, вона, як і всі нові незалежні держави, прагне стати членом ООН та її спеціалізованих установ. Вона також може прагнути приєднатися до будь-якої конфедеративної домовленості, яка може існувати поблизу неї, що може надати їй додаткові переваги. Крім того, якщо мікродержава має стратегічне значення або значні мінеральні ресурси, вона, швидше за все, отримає підтримку однієї або обох супердержав, або будь-яка з супердержав може спробувати заперечити перевагу іншій.

У сфері зовнішньої політики дилема, з якою стикаються мікродержави, наприклад, була сформульована так: зіткнувшись з неможливістю уникнути залежності, друга альтернатива найкраща оскільки мікродержава має прагнути збалансувати свою загальну залежність від безлічі джерел. Реалізуючи таку стратегію, мікродержава може бути активно залучена до

зовнішньополітичної діяльності. Однак, якщо мікродержава не має стратегічного, політичного чи економічного значення, вона навряд чи зможе збалансувати свою залежність від кількох зацікавлених зовнішніх джерел.

Тому навряд чи буде активно втручатися у зовнішні справи. Поширені ще дві політичні концепції, які передбачають взаємодію між мікродержавами та

наддержавами. З одного боку, супердержави є основними акторами, навколо яких обертаються зв'язки мікродержав. З іншого боку, відносини між мікродержавами та наддержавами теоретично ґрунтуються на концепції

«суверенної рівності». У результаті взаємодії між невідповідністю владних

відносин і концепцією суверенної рівності на майже повсякденній основі

виникає багато дилем, які можуть напружити зв'язки між супердержавами та мікродержавами. Найімовірніше, наступне десятиліття буде свідком

більшого руху до розширеного впровадження концепції «суверенної

рівності» між державами, так само як 19 століття було попередником

«рівності» між індивідами [20].

На думку багатьох аналітиків, основні проблеми, з якими зіткнуться Сполучені Штати та світ у найближчі десятиліття, будуть економічні:

інфляція, рецесія, стагфляція, доступ до сировини, голод, невідновлювані

джерела енергії, торгівля та інвестиції. За кількома винятками, такими як

багаті на нафту мікродержави Перської затоки та добре забезпечені мікродержави в Африці на південь від Сахари та Європі, більшості цих

малих суб'єктів не вистачає таких необхідних для економічного розвитку, як

капітал, менеджмент, ресурси та кваліфікована робоча сила. Ті небагато

багатих ресурсами мають потенціал для розвитку, тоді як решта, швидше за

все, залишатимуться сильно залежними протягом невизначеного періоду від

зовнішніх сил, таким чином підвищуючи свою вразливість до подальшого

проникнення. Кілька європейських мікродержав — Монако і Ліхтенштейн —

є фінансовими і комерційними центрами. В Африці на південь від Сахари

Ліберія має «найбільший торговельний флот у світі». Він відіграє вирішальну роль у транспортуванні нафти по всьому світу та служить інтересам

багатонаціональних нафтових гігантів, яким Ліберія надає зручний прапор.

Сінгапур є фінансовим і комерційним центром Південно-Східної Азії.

Ямайка і Суринам є одними з основних виробників бокситів у світі. Науру

важливий завдяки своїм родовищам фосфатів. Бахрейн є комерційним і

фінансовим центром в Перській затоці. Кувейт і Абу-Дабі є найбільшими

нафтовидобувними мікродержавами у світі. В Африці на південь від Сахари

такі мінеральні ресурси, як мідь, алмази, залізна руда, нікель, марганець і

нафта, знаходяться в її мікродержавах, але потребують більшої розробки.

Щоб розвинути ці ресурси, необхідно покладатися на зовнішні сили та

транснаціональні корпорації. У Карибському регіоні більшість мікродержав

мають економіку, засновану на плантаціях або туризмі. Загалом, економічна

структура більшості мікродержав залишається дуже недиференційованою,

головним чином спираючись на єдину експортну економіку, що робить їх

залежними від непередбачуваних міжнародних товарних коливань і створює

ще одну слабкість, яка дозволяє проникнути в них зовнішнім силам і таким

організаціям, як транснаціональні корпорації. Економічний аспект

мікродержав забезпечує запрошення для проникнення, дозволяючи

зовнішнім силам використовувати слабкість, щоб отримати доступ до них

для стратегічних здобутків [11].

У науковій літературі є чимало теоретичних підходів до вивчення

чинників формування зовнішньої політики мікро-держав. Перший — теорія

реалізму. Як відомо, реалісти (неореалісти) вважають держави головними

акторами у світовій політиці, а природа міжнародної системи здатна, на їхню

думку, впливати на зовнішню політику кожної держави. Держава насамперед

відповідальна за своє виживання. Тому реалісти фокусують свою увагу на

здібності країни забезпечити безпеку і виживання всередині глобальної

системи держав, кожна з яких переслідує свої власні національні інтереси.

Для реалістів (неореалістів) мірою малої величини, або «малості» (smallness),

у міжнародних відносинах є сила, яка визначається як здатність держави

впливати на міжнародну систему. У такій системі слабка у військовому

відношенні держава має дуже мало можливостей для індивідуального впливу, за винятком її цінності як союзника чи потенційного союзника великої держави. З цього випливає, що подібні держави у своїй зовнішній політиці зазвичай обирають союз із великою державою, союз з іншими малими країнами, збереження нейтралітету чи участь у Руху неприєднання, як це було в період холодної війни. У теорії реалізму головним чинником вважається військова міць, що визначає рівень впливу країни на міжнародні процеси. Потужність, чи сила, держави розуміється як матеріально вимірна категорія, у термінах кількості зброї, літаків, солдатів, розміру території чи ВВП [17].

Другий напрямок — це ліберальна (неоліберальна) теорія. Вважаючи, що держава не є єдиним учасником міжнародних відносин, прихильники неоліберальної парадигми у міжнародних відносинах приділяють особливу увагу вивченню таких нетрадиційних акторів, як транснаціональні корпорації, міжнародні організації, терористичні та кримінальні організації, ролі індивідів у міжнародних відносинах та ін. Найважливішою умовою світового порядку та соціального прогресу є, на їхню думку, розвиток міжнародного співробітництва, яке також сприяє зростанню економічного благополуччя. На відміну від реалістів, які воліли ділити країни між собою виключно на основі чинника військової могутності, представник неоліберального інституціоналізму Роберт Кеохейн фокусує свою увагу на системній ролі, яку відіграють держави на міжнародній арені. Замість традиційного поділу країн на наддержави, великі, середні та малі країни Кеохейн виділив групи на основі їхнього зовнішньополітичного впливу на світовій арені. Перша група — це «визначальні системи» (system-determining) держави, які грають вирішальну роль формуванні системи міжнародних відносин, (СРСР у ХХ ст.). Друга категорія — держави, що «впливають на систему» (system-influencing), які не сподіваються на індивідуальне домінування в міжнародній системі, але, незважаючи на це, здатні суттєво впливати на її природу як своїми односторонніми, так і багатосторонніми

діями. Третю категорію утворюють держави, що «торкаються системи» (system-affecting), лідери яких не мають надії на створення серйозного впливу на міжнародну систему, діючи поодиноці, проте ці держави здатні впливати на світову політику, працюючи в невеликих групах або спілках, а також просувати свої інтереси через універсальні та регіональні міжнародні організації. Нарешті, до четвертої групи ставляться «держави, що не впливають на систему» (system-ineffectual), лідери яких намагаються бути осторонь світової політики, їх зусилля не впливають на міжнародну систему, а зовнішня політика подібних держав часто перебуває під впливом держав більших [17].

Незважаючи на критику реалістів, Кеохейн згоден з Роггштейном в тому, що при визначенні малої країни необхідно брати до уваги і когнітивний вимір, у тому числі критерій самоідентифікації правлячої еліти. Згідно з Кеохейном, «мала країна — це держава, лідери якої вважають, що вона ніколи не зможе, діючи поодиноці або в малій групі, істотно вплинути на систему». Однак це визначення не пояснює різниці між мікродержавами, малими та середніми країнами. Зрозуміло одне: визначення, що базуються на суб'єктивних факторах (сприйняття влади, сили), мають враховувати і об'єктивні фактори (матеріальні, кількісні аспекти влади) та навпаки. На рубежі XX-XXI ст. певної популярності набули в рамках неолібералізму теорії, які особливу увагу приділяють внутрішнім чинникам формування зовнішньої політики країни [10].

Внутрішні фактори включають внутрішні політичні інститути, економічні інтереси, громадську думку та ін. Успіх або невдача кожної з цих внутрішніх сил у впливі на державні інститути і державну політику впливає на вибір зовнішньої політики країни. Реалісти вважають головним актором світової політики державу. Вони заклали в фундамент своїх досліджень підхід, згідно з яким зовнішня політика країн є відповіддю на загрози, що виникають. Проте подібний підхід, з погляду неолібералів, є досить спрощеним і упускає безліч важливих чинників. Зовнішня політика будь-якої

держави є продуктом взаємодії між потужними соціальними групами.

Суперництво між внутрішніми акторами за право впливу на зовнішню політику ведеться за допомогою політичних інститутів, таких як парламент,

суди, економічні ринки та ін. Через відмінності політичних акторів

з'являються різні погляди на проведення зовнішньої політики, що

спираються на інтереси конкретних груп. Добре організована група може

використовувати всі можливості для просування чи нав'язування своїх інтересів. Організація відбиває внутрішню структуру акторів. Добре

організована група здатна мобілізувати її силу та домагатися реалізації її

інтересів. Прихильники теорії внутрішніх факторів вважають, що саме вони є

ключовими у виборі зовнішньополітичного курсу будь-якої малої країни.

Суперництво за контроль над державою визначає в результаті інтереси якого

актора стануть державними інтересами. Отже, зовнішня політика

підпорядковується внутрішнім чинникам, а не структурі міжнародних

відносин, як вважали реалісти. Очевидно, що внутрішні чинники у малих

країнах справді відіграють важливу роль у формуванні зовнішньої політики.

Прихильники вивчення внутрішніх факторів зазвичай наголошують на

двох положеннях. По-перше, зовнішньополітичний вибір малих країн

стримується нестачею внутрішніх інститутів. Зовнішньополітичний вибір

малих країн часто є обмеженим через брак внутрішніх здібностей розвивати

послідовну зовнішню політику. По-друге, зміни у внутрішніх акторах,

зокрема тих, хто може захопити владу, нерідко прямо ведуть до змін у

зовнішній політиці. Третій підхід, який нині є популярним серед політологів-

міжнародників, — це соціальний конструктивізм з його акцентом на нормах

та ідеях. Соціал-конструктивістська теорія підкреслює здатність держав

усередині міжнародної системи просувати свої інтереси у сфері безпеки

завдяки створенню та розвитку міжнародних норм. Малу величину держави

можна використати у позитивному ключі при конструюванні національної

ідентичності [23].

Дипломатичні відносини є вираженням бажання двох зацікавлених держав «брати участь у прямому спілкуванні, засобом такого спілкування є їхні офіційні представники або дипломати». Звичайним каналом для встановлення відносин між державами є дипломатичні місії-резиденти.

Таким чином, іноді вважається, що як тільки держава встановлює дипломатичні відносини з іншою, природним чином відбувається взаємний обмін посольствами-резидентами. Хоча це може бути вірним у значній мірі у відносинах між більшими та більш розвиненими країнами, це не відповідає дипломатичним відносинам за участю мікродержав. Деякі дослідники

дипломатії стверджують, що кількість дипломатичних представництв, які держава має за кордоном, є показником загальної участі держави у світових справах. Мікродержави частково характеризуються низьким рівнем участі у світових справах. Прикладом цього є невелика кількість дипломатичних місій, які вони мають за кордоном [21].

Окрім постійних дипломатичних представництв мікродержави також мають консульства та інші представництва за кордоном, найчастіше туристичні представництва. Хоча інколи консули вважаються такими ж широкими представницькими обов'язками, як і посол, їхні функції традиційно зводяться до захисту комерційних інтересів акредитуючої держави та інтересів її громадян, які проживають у приймаючій державі.

Серед мікродержав які утримують консулів, є відносно розвиненими економіками переважно ті, що в Карибському басейні. Середземноморський острів Мальта має дев'ять консулів у шести країнах. Країна також мала 108 почесних консулів у 51 країні, у тому числі 16 в Італії. Навіть ті держави, де є лише кілька закордонних місій, мають велику кількість почесних консулів.

Наприклад, Мальдіви, маючи лише три закордонні місії, мали понад 30 почесних консулів. Крім того, оскільки низка мікродержав є популярними

туристичними напрямками, ці держави мають туристичні офіси в Європі та Північній Америці. Наприклад, Барбадос має офіси управління туризму в Канаді, Німеччині, Сполучених Штатах, Швеції, Італії, Нідерландах та

Франції. Крім туристичних офісів, деякі мікродержави також мають торговельні офіси. Наприклад, Мальдіви мають торговий офіс у своєму головному торговому партнері, Сінгапурі, з 1974 року [21].

Значна частка з 244 двосторонніх дипломатичних представництв, які мають мікродержави, розташовані або в їхніх сусідах, або в колишніх колоніальних державах, або в їхніх важливих партнерах у сфері торгівлі та безпеки. Наприклад, 12 карибських мікродержав мають загалом 66 місій по всьому світу, з яких 34% знаходяться в Європі: Британія, колишня колоніальна держава, приймає 11 місій, а Бельгія, резиденція Європейського Союзу, який є важливим торговим партнером, приймає вісім місій. Сполучені Штати і Канада, найважливіші регіональні держави, і країни зі значною кількістю мігрантів з Карибського басейну також приймають 34% від загальної кількості місій у Карибському басейні. Наступним за важливістю геополітичним регіоном для цих держав є Латинська Америка і Карибський басейн, в якому карибські мікро- мікродержави зберегли 26% своїх місій. Незважаючи на тісні історичні та громадські зв'язки з деякими африканськими країнами та Індією, карибські мікродержави, за винятком Тринідаду і Тобаго та Гайани, утримуються від підтримки місій у цих регіонах. Подібна картина спостерігається в дипломатичних відносинах 11 мікродержав у південній частині Тихого океану. Схоже, що південно-тихоокеанські держави надають першочергового значення своїм відносинам зі Сполученими Штатами [21].

Мікродержави Африки дотримувалися дещо іншої моделі свого дипломатичного представництва. На відміну від країн Карибського та Тихоокеанського басейнів, африканські держави надають більшого значення своєму регіону. Зі 109 місій, які вони проводять по всьому світу, 39%, або 42%, знаходяться в Африці. Однак, як і в інших регіонах, вони також надають великого значення своїм відносинам з колишніми колоніальними державами. 33% їхніх закордонних місій знаходяться в Європі: Брюссель (7%), Париж (6%) і Лондон (4%) є найважливішими столицями [4].

Окрім традиційних двосторонніх представництв, мікродержави часто вдаються до альтернативних каналів ведення діалогу з іншими країнами. Першим альтернативним способом представництва є одностороннє представництво. Це відбувається, коли одна країна має постійне представництво в іншій, але остання не відповідає взаємністю. Країна, яка не має постійного представництва, може мати справу з урядом іншої країни через постійне посольство останньої.

Найважливішим питанням зовнішньої політики для мікродержав є «вразливість». Це, по суті, головне питання для цих держав, яке є орієнтиром для всіх інших основних питань зовнішньої політики. Концепція вразливості малих держав потрапила в центр міжнародної уваги після вторгнення США в Гренаду в 1983 році. Це питання привернуло подальшу увагу після спроби державного перевороту на Мальдівах у 1988 році. Мальдіви підняли це питання в ООН у 1991 році та запропонували встановити сили швидкого реагування під керівництвом ООН, які можна було б використовувати для протидії загрозам безпеці, з якими стикаються малі держави. Після закінчення холодної війни увага на вразливості малих держав змістилася з військової безпеки на економічні проблеми. Мікродержави закликають міжнародне співтовариство визнати особливі проблеми, з якими вони стикаються, що виникають через такі чинники, як їхній малий розмір, ізоляція від основних ринків, екологічна крихкість, географічна розпорошеність і брак ресурсів. Уявна вразливість цих держав зросла після імплементації торговельних угод Уругвайського раунду та подальше створення Світової організації торгівлі (СОТ) у 1995 році, яка загрожувала викоріненням преференційного режиму, наданого на європейських ринках імпорту з мікродержав [21].

Другою важливою проблемою є глобальні екологічні зміни, особливо глобальне потепління та зміна клімату. Малі держави, включаючи велику кількість держав, розглянутих у цьому дослідженні, утворили в 1990 році переговорний блок, відомий як Альянс малих островних держав (AOSIS),

намагаючись зміцнити свої позиції на міжнародних екологічних переговорах.

Відтоді мікродержави стали впливовими гравцями в глобальних переговорах щодо зміни клімату. Третім важливим питанням, що формує зовнішню

політику мікродержав, є зусилля щодо підвищення рівня офіційної допомоги розвитку, яку вони отримують. Четвертим основним питанням, яке визначає

зовнішню політику мікродержав, є економічні питання, такі як прямі іноземні інвестиції та сприяння експорту. Хоча мікродержави не дуже відомі своїм промисловим потенціалом, деякі з держав наділені значними природними

ресурсами, особливо в Африці та сферах послуг Карибського басейну, мають

високий рівень промислової діяльності в порівнянні до їхнього валового внутрішнього продукту (ВВП). Вони також мають відносно високу частку

експорту у своєму ВВП. Ці держави, включно з Ботсваною, Габоном,

Барбадосом і Тринідадом і Тобаго, відповідно, ставлять сприяння експорту

на перше місце серед пріоритетів своєї зовнішньої політики. Наведений вище

аналіз показує, що формування зовнішньої політики в мікродержавах значною мірою зумовлено типом політичного середовища в кожній країні.

2.2. Особливості поведінки мікро-держав на міжнародній арені

Мікродержави — це суверенні держави з дуже невеликим населенням або територією (або тим і іншим). Незважаючи на це, ці країни мають широкий вплив в Генеральній Асамблеї ООН, оскільки структура Асамблеї

встановлює, що кожна держава має один голос. Крім того, слід зазначити, що

мікродержави також відомі тим, що видають та приймають урядових та

інституційних мандрівників. Такі країни, як Монако, Ватикан чи Сінгапур,

підтримують розгалужені міжнародні відносини з великою кількістю країн,

що сприяє збільшенню цього виду поїздок на їхню територію, а також

власних лідерів до інших країн [15].

Найважливіші мікродержави світу розташовані на європейському континенті. Найкращим прикладом мікродержави є найменша з них за

площею — місто Ватикан. Незважаючи на невелику чисельність населення

(618 осіб у 2018 році) і невеликій 0,44 км території, його теократичний уряд як абсолютна монархія є одним із найвпливовіших у світі, навіть якщо він не є членом ООН, але є постійним спостерігачем Генеральної Асамблеї ООН. Усе це означає, що як міжнародні відносини Ватикану, так і поїздки ГІТТ (Урядові та інституційні подорожі та туризм) його глави держави, Папи Римського, є досить поширеними.

Крім того, у Ватикані знаходиться найвищий інститут католицької церкви — Святий Престол. Саме останній підтримує дипломатичні відносини з іншими країнами світу, при цьому Папа є главою держави та вищою владою, яка має виконавчу, законодавчу та судову владу. Саме з цієї причини практично щодня Ватикан відвідують представники ГІТТ: міністрів, глав держав і т. д. завдяки розширенню Католицької церкви на глобальному рівні. Крім того, враховуючи його географічне положення (ця мікродержава розташована в місті Римі, столиці Італії), урядові та інституційні переміщення до Ватикану також приймаються містом Римом, яке також є логістичним господарем делегацій Ватикану [7, с. 57].

Водночас Князівство Монако є однією з європейських мікродержав із найбільшим історичним значенням у зовнішніх відносинах. У сучасну епоху князівство було пов'язане з Італією, Іспанією, Францією та Сардинським королівством. Його незалежність була офіційно визнана близько 1861 року. В даний час вона керується конституційною монархією з князем Монако Альбертом II як главою держави. Грімальді, династія, яка править у князівстві більше семи століть, підтримує тісні стосунки з іншими королівськими домами Європи, а також з іншими некоролівськими главами держав. Це означає, що офіційні чи приватні поїздки урядових та інституційних осіб до князівства є дуже частими і що офіційні прийоми, заходи ГІТТ та зустрічі між високопосадовцями повторюються з певною регулярністю. Що стосується дипломатичних представництв, то лише три країни мають посольства в князівстві: Франція, Італія та Суверенний Мальтійський орден. Однак кількість консульств в країні перевищує

сімдесят. Незважаючи на це, Монако бере активну участь в Організації Об'єднаних Націй і приєдналося до Ради Європи в 2004 році. Крім того, воно є членом кількох міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО, Інтерпол або ВООЗ, тому поїздки типу GИTТ, які як його уряд, так і його глави держави роблять досить постійними [15].

Зі свого боку, Князівство Андорра управляється парламентським співкнязівством, згідно з яким глава держави розділений між двома особами, які обіймають посаду спільно та безроздільно. Це означає, що міжнародні відносини піренейської країни активізуються, особливо з Іспанією та Францією. Крім географічного розташування на кордоні між цими двома країнами, це пов'язано з тим, що посади завжди займають єпископ Ла-Сео-де-Урхель (Іспанія) і президент Французької Республіки. Таким чином, обидва приймають, з моменту їх відповідного призначення, титул співпринців Андорри, а отже, функцію найвищого представництва Князівства в міжнародному співтоваристві, і особливо в сусідніх країнах.

Однак Андорра може не мати такого міжнародного значення, як попередні приклади, але, незважаючи на це, вона доклала важливих зусиль, щоб відкритися протягом останніх 10 років, кульмінацією цього процесу став перший візит глави іспанської держави до Піренейської країни у 2021 році. Король Філіп VI побажав відзначити зусилля Андорри у виконанні вимог щодо покращення фіскальної прозорості, яких від них вимагав Європейський Союз [9].

Ще одним князівством, що входить до складу європейських мікродержав, є Ліхтенштейн. Ця країна протягом усієї своєї історії тісно пов'язана зі Священною Римсько-Германською імперією, а віднедавна – з Австрією та Швейцарією, країнами, між якими вона географічно розташована. В даний час князівство управляється конституційною монархією, яку в даний час очолює принц Джон Адам II, глава держави. Що стосується міжнародних відносин цього князівства, то варто згадати його членство в Європейській економічній зоні через Європейську асоціацію

вільної торгівлі та Шенгенську угоду, хоча воно не є членом Європейського Союзу, що робить його єдиною мікродержавою-членом цієї Асоціації. Крім того, як Прем'єр-міністр Князівства, так і його Глава держави здійснюють численні офіційні поїздки, оскільки стовпами його міжнародних відносин є підтримка зв'язків із сусідніми країнами, співпраця з Європейським Союзом та великі зобов'язання, взяті на себе багатосторонніми організаціями.

Ліхтенштейн має кілька постійних посольств і представництв і не має постійних послів з інших країн на своїй території. Хоча Ліхтенштейн представляє тубільців, які вважають «німецькомовних швейцарців спорідненими душами», наполегливу вимогу Ліхтенштейна про звільнення від свободи пересування було прийнято ЄЕЗ та ЄС, щоб мікродержава могла «зберегти свою національну ідентичність». Це зберегло його виняткову соціально-економічну репутацію завдяки можливості відбирати жителів, у тому числі з областей, що межують з Австрією (яка увійшла до ЄС також у 1995 році). Для Ліхтенштейна неформальна політика в ЄС є як виразом, так і підтвердженням його національної ідентичності [18].

Взаємодія інших мікродержав, що залишилися, з ЄС характеризується угодами, що підтримують відповідні положення про валюту, митницю та єдиний ринок. Сан-Марино, на яку поширюється спеціальна Угода про митницю та співробітництво 1991 року, є кращим випадком через просунуте обговорення його місця в блоці. Кульмінацією цього став референдум 2013, на якому 50,3% підтримали повне приєднання. Насправді Італія оточує мікродержаву, саммаринський діалект під загрозою зникнення, і більшість громадян почуваються етнічними італійцями [15].

Невеликі європейські країни прийняли ринкову модель економіки. В економічній структурі цих країн домінує сектор послуг, а сільське господарство має незначну частку (рис. 2.1).

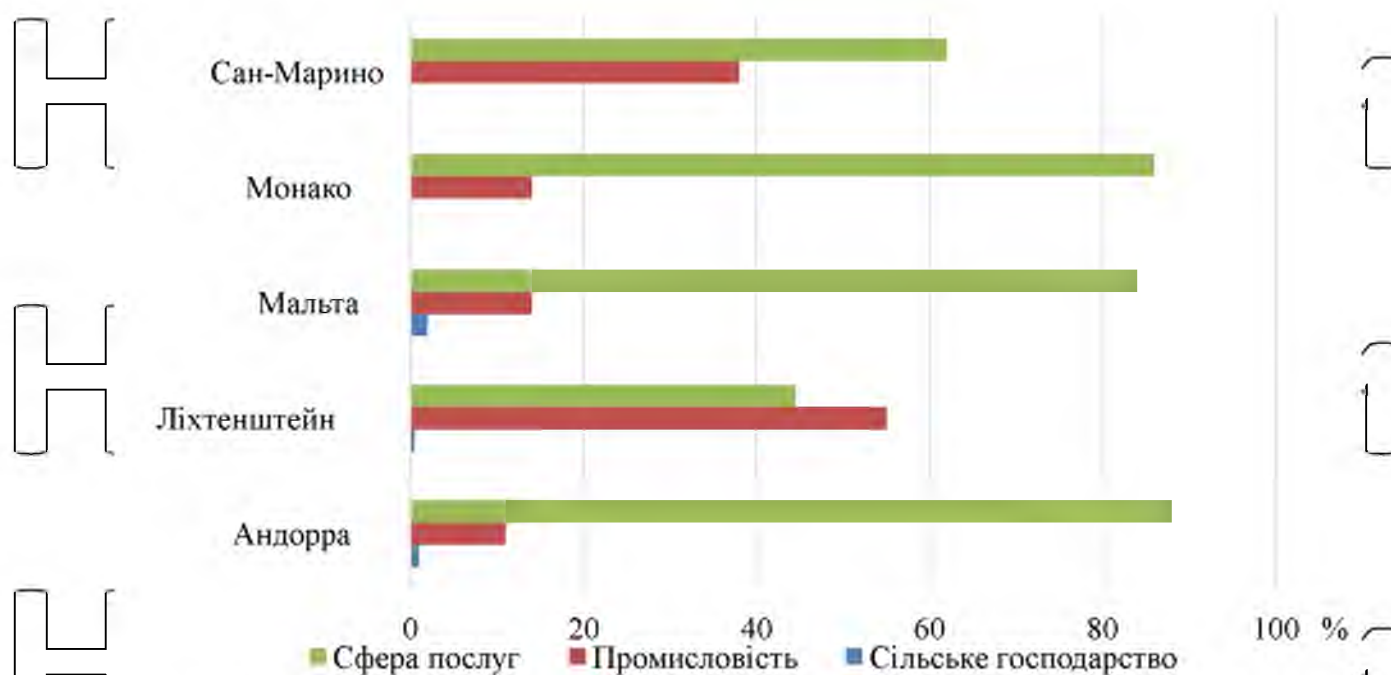

Рис. 2.1. Структура економіки мікродержав Європи

Джерело: [26].

Європейські мікро-держави мають високі макроекономічні показники розвитку. Монако та Ліхтенштейн мають найвищий ВВП на душу населення, тоді як в Андоррі, Мальті та Сан-Марино цей показник у чотири рази нижчий (Таблиця 2.1).

Показники економічного розвитку мікродержав Європи, 2021 р.

Держава	ВВП, млн дол. США	Щорічний приріст ВВП, %	ВВП на душу населення, дол. США	Обсяг в'їзного туризму, тис. осіб	Кількість міжнародних мігрантів, тис. осіб / % від загальної чисельності населення
Андорра	3154	1,8	40887,4	3042	45,6/590
Ліхтенштейн	6798	4,7	178799,4	98	25,9/67,9
Мальта	14864	0,6	33752,4	2753	114,8/26,0
Монако	7424	7,6	190532,5	363	26,6/67,8
Сан Марино	1602	1,1	47313,4	84	5,5/16,3

Джерело: [26].

Туризм, фінансові послуги та роздрібна торгівля складають понад 75% ВВП Андорри. Безмитна торгівля певними товарами та курорти для літнього та зимового відпочинку є привабливими елементами для туристів.

Основними зовнішньоторговельними партнерами Андорри є Іспанія (40% експорту та 71% імпорту), Франція (19% експорту та 17% імпорту), США (11% експорту) та Мавританія (5% експорту). Мальта є найменшою країною ЄС і має ринкову економіку, орієнтовану переважно на торгівлю з країнами ЄС. Через розташування країни на Середземному морі виробництво електроенергії та продуктів харчування є обмеженим, так само як і запаси питної води.

Найбільш розвиненими секторами є онлайн-ігри та фінансові послуги, оскільки чинний податковий режим є привабливим для іноземних інвесторів. Географічна структура експорту Мальти виглядає наступним чином: експорт з Німеччини (12%), Франції (9%) та Італії (9%); імпорт з Росії (22%), Італії (12%), Великобританії (11%), Німеччини (6%), Туреччини, Франції, Китаю та Кореї (по 5%) [2].

Монако запровадило сприятливий податковий режим як для іноземних, так і для вітчизняних великих компаній та приватних осіб. Основними торговельними партнерами Монако є Італія (19% експорту та 34% імпорту), Німеччина (14% експорту та 9% імпорту), Швейцарія (по 9% експорту та імпорту), Великобританія (9% експорту та 7% імпорту), Іспанія (8% експорту), США (6% експорту) та Бельгія (5% експорту). Експорт включає ювелірні вироби, парфумерію, фармацевтичну продукцію та вироби з пластмаси; імпорт – ювелірні вироби, яхти, транспортні засоби та запчастини до них, годинники та споживні товари [2].

За межами європейського континенту також є мікродержави, які мають велике значення на міжнародній арені, наприклад Сінгапур. Маючи загальну площу 730 км², він є домом для населення понад п'яти з половиною мільйонів жителів і приймає важливі події на міжнародному рівні, такі як перша зустріч між чинним президентом США Дональдом Трампом і лідером Північної Америки Корея, Кім Чен Ин, 2018 рік. Крім того, Сінгапур

приймає численні заходи, пов'язані з великою кількістю різних сфер, і регулярно приймає глав держав з усього світу. Ця азіатська мікродержава також підтримує двосторонні відносини з багатьма країнами; є членом ООН з моменту здобуття нею незалежності в 1965 році; і є членом СОТ з 1995 року. Сінгапур також став першим асоційованим членом Тихоокеанського альянсу, підписавши угоду про вільну торгівлю з цією асоціацією, що складається з Чилі, Колумбії, Мексики та Перу. Усе це сприяє як прийому, так і видачі урядових та інституційних поїздок, які зміцнюють зв'язки між націями та зближують позиції з питань, пов'язаних із торгівлею, імміграцією, технологіями та багато іншого.

Іншими прикладами мікродержав за межами європейського континенту є Маршальові острови, Сейшельські острови чи Барбадос, держави, які також добре присутні на урядових заходах на міжнародному рівні. Але, незважаючи на ці приклади, не всі мікродержави користуються статусом і успіхом вищезазначених. Деякі з них, такі як Науру чи Тувалу, які знаходяться далеко від усього та дуже обмежені у своїх повітряних і морських комунікаціях, підтримують рівень туризму та економіки, які далекі від рівня їхніх сусідніх мікродержав, згаданих вище.

Науру – найменша країна Океанії. У 70-80 рр. ХХ ст. поклади фосфоритів зробили країну найбагатшою. Однак коли поклади скінчилися, країна стала офшором. Невдовзі втрутилася міжнародна спільнота і з офшорним бізнесом довелося закінчити. В даний час Науру забезпечує Австралія, використовуючи її як табір, для бажаючих отримати притулок. Також країна активно заробляє на визнанні країн. Наприклад, Росія виплатила Науру 50 млн. доларів за визнання Південної Осетії та Абхазії. Тувалу є колишньою колонією Великобританії. Країна включає кілька коралових островів. Тувалу вважається однією з найбідніших країн у світі, де немає корисних копалин. Цікавою статтею доходів держави став Інтернет-домен першого рівня tv. Такий домен, безумовно, побажав мати провідні телекомпанії, і Тувалу продало його за 20 млн. доларів і 2,2 млн. доларів

щорічних внесків. На Маршаллових островах розташований американський військовий полігон, що забезпечує островам стабільну фінансову підтримку США. Крім того, держава робить велику ставку на туризм. На островах також активно займаються ловом риби [14].

Хоча більшість цих мікродержав мають гарний економічний та туристичний клімат та підтримують міжнародні відносини з великою кількістю країн. Більше того, вони є важливими гравцями у світовій геополітиці та беруть активну участь у самітах, форумах, симпозіумах тощо, як гості, так і господарі. Все це ще раз підтверджує важливість G17T для економіки, туризму та міжнародної присутності всіх країн.

Отже, можна виділити такі детермінанти соціально-економічного розвитку мікродержав: відкритість, секторальна спеціалізація, гнучкість, сприйнятливість до змін у світовій економіці та сильне включення до регіональних інтеграційних процесів.

Висновки по розділу 2

З точки зору проведення зовнішньої політики, мікродержави мають деякі внутрішні обмеження, які є наслідком низки таких факторів, як їхні обмежені природні та людські ресурси; залежність від зовнішньої підтримки для досягнення внутрішніх цілей; відносно низький профіль участі в міжнародних відносинах; інтенсивна внутрішня стурбованість економічними питаннями; і недостатньо розвинений військовий істеблішмент.

Мікродержави — це суверенні держави з дуже невеликим населенням або територією (або тим і іншим). Незважаючи на це, ці країни мають широкий вплив в Генеральній Асамблеї ООН, оскільки структура Асамблеї встановлює, що кожна держава має один голос. Крім того, слід зазначити, що мікродержави також відомі тим, що видають та приймають урядових та інституційних мандрівників.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІКРО-ДЕРЖАВ

НУБІП УКРАЇНИ

3.1. Основні перепони на шляху поширення ролі мікро-держав у міжнародних відносинах

Мікро-держави мають одну спільну проблему: вони стикаються з обмеженнями через свій розмір. Через невелику чисельність населення держави не можуть розподілити постійні витрати уряду чи бізнесу на велику кількість людей, тобто вони не можуть досягти ефекту масштабу так само, як це можуть зробити великі держави. Результатом цієї дисекономії від масштабу, як її називають економісти, є високі витрати як у державному, так і в приватному секторах. Перепонами на шляху поширення ролі мікро-держав у міжнародних відносинах є також ряд таких макроекономічних характеристик [17]:

1. Вузька виробнича база: хоча їхні економіки неоднакові — одні є експортерами товарів, інші — послуг (головним чином туризм або фінансові послуги), усі вони стикаються з проблемами створення конкурентоспроможної економічної бази. І там, де вони конкурують, зазвичай це стосується одного або двох товарів чи послуг, що робить їх уразливими до злетів і падінь у кількох галузях. Більше половини іноземних доходів багатьох островів Карибського басейну приносить туризм. Подібним чином багато малих держав Тихоокеанського регіону залежать від одного продукту для отримання більшої частини своїх доходів від експорту.

2. Великий уряд. Якщо виміряти відношення державних витрат до ВВП, мікро-держави, як правило, мають більші уряди, ніж великі держави. Частково це є відображенням економії масштабу, яка робить надання суспільних благ і послуг дорожчим, ніж у великих державах. Крім того, значна частина видатків є відносно негнучкою, як-от витрати, спрямовані на надто поширені стихійні лиха, або їх важко скоротити, як-от

НУБІП УКРАЇНИ

фонд оплати праці в державному секторі. Високий рівень витрат часто призводить до високого рівня боргу.

3. Погано розвинений фінансовий сектор. Близько половини мікро-держав стали відомими як офшорні фінансові центри. Але фінансові установи в офшорних фінансових центрах зазвичай обслуговують нерезидентів. Загалом вітчизняні фінансові сектори не мають глибини, є сконцентрованими та не забезпечують громадянам належного доступу до фінансування. У фінансовому секторі домінують банки, чиї високі ставки за кредитами часто перешкоджають інвестиціям. Крім того, через те, що приватні сектори в невеликих державах настільки крихтіні, комерційні банки часто фінансують уряд, ризикуючи своєю надійністю, стаючи вразливими до одного позичальника. Це також ускладнило дії економічної політики, спрямовані на зменшення боргу. Наприклад, у країнах Карибського басейну з великою заборгованістю комерційні банки та небанківські фінансові установи тримають дві третини внутрішнього державного боргу. У великих країнах державний борг зазвичай належить різним особам, а також фінансовим і нефінансовим установам [17].

4. Фіксовані обмінні курси: малі держави частіше, ніж великі, прив'язують свої обмінні курси до іншої валюти. Багато з цих держав тісно пов'язані з кількома більшими економіками, на які припадає більша частина їхніх доходів від експорту. Прив'язка усуває нестабільність обмінного курсу, що допомагає згладити надходження від експорту. У той же час малим державам потрібно мати більші резерви, ніж великим — не лише для захисту своїх валют, але й для захисту від несприятливих зовнішніх подій, які можуть мати серйозний негативний вплив на їхній добробут. Проте більшість має менше резервів, ніж вважається оптимальним. Малі держави також мають більш обмежені можливості щодо проведення монетарної політики. Деякі не мають центрального банку.

5. Відкритість торгівлі: мікро-держави також більш відкриті для торгівлі. Співвідношення торгівлі до ВВП є набагато вищим у менших

економіках, ніж у великих із подібною політикою. Малі держави також мають, дещо нижчі торговельні бар'єри. Високий ступінь відкритості торгівлі часто робить малі держави вразливими до потрясінь умов торгівлі (ціни експорту порівняно з цінами імпорту).

Малі держави також стикаються з іншими загальними проблемами. Багато з них розташовані у відкритому океані, що робить їх схильними до стихійних лих (таких як землетруси та урагани), і оскільки вони такі малі, зазвичай все населення та економіка страждають від таких лих. Стихійні лиха щорічно обходяться мікродержавам у Карибському і Тихому океані в суму, еквівалентну 3-5 відсоткам ВВП. У той же час багато островів стикаються з особливими проблемами через зміну клімату. Кірібаті, наприклад, може стати першою країною, вся територія якої зникне під водою в результаті глобальної зміни клімату, яка спричиняє танення льоду на полярних шапках, підвищуючи рівень моря. Крім того, віддаленість багатьох із цих країн може бути проблемою, оскільки нестача орних земель робить їх залежними від імпортних продуктів харчування, які можуть бути дуже дорогими.

Але, мабуть, найбільш показовою проблемою, з якою стикаються ці держави, є нестабільність. Малі держави страждають від надзвичайно нестабільного економічного зростання, яке в довгостроковій перспективі перешкоджає зростанню, посилює нерівність у доходах і збільшує бідність. Протягом 2000-2020 років невеликі держави мали помітно вищу волатильність, ніж їхні великі колеги, і нижчі темпи зростання [2]. Їхні поточні рахунки головним чином різниця між тим, що малі держави експортують, і тим, що вони імпортують — є значно мінливішими, ніж у великих державах із подібним рівнем доходу. Це може відображати вищу волатильність умов торгівлі, що має більший вплив на малі держави через їх більшу відкритість торгівлі. У фіскальному секторі більша волатильність спостерігається як у доходах, так і в витратах. Нестабільність доходів зазвичай пов'язана з більшою залежністю від торговельних податків, які

зростають і зменшуються в міру того, як торгівля зростає і падає. Нестабільність витратів часто пов'язана з «одноразовими» капітальними витратами, витратами у відповідь на стихійні лиха та відсутністю дисципліни, пов'язаною зі слабким потенціалом управління.

Особливістю формування кордонів мікро-держав Океанії є те, що їхні межі визначаються береговою лінією, тоді як кордони мікро-держав Європи склалися під час їхнього історичного розвитку. Крім цього, мікро-держави Океанії стикаються з низкою специфічних проблем, властивих лише даному регіону. Насамперед йдеться про природні катастрофи. Маленькі острівні держави починають у прямому розумінні зникати через підвищення рівня світового океану та збільшення сили суперциклонів. Люди живуть, перебуваючи у постійному страху за своє життя. З кожним роком зростає ймовірність того, що їхнє житло буде зруйноване, а маленьких дітей змиє в океан, тому в негоду часто прив'язують до важких предметів усередині будинку.

Іншою гострою проблемою для мікро-держав Океанії є відсутність орної землі, що спричиняє нестачу продуктів харчування. Товари доводиться ввозити з-за кордону, що передбачає величезні витрати. Регіону притаманні й етнічні проблеми. Лише у Меланезії налічується близько 1200 мов та діалектів. Саме розбіжності між мовними групами, кланами та племенами головним чином стають причинами етнічних конфліктів. Справа в тому, що в колоніальний період мав місце процес насильницького включення різних етнічних спільнот до державних утворень у політичних цілях. У регіоні також спостерігається витік умів. Для карликових держав Океанії також характерний і ряд проблем, пов'язаних із їх мікророзміром [21]:

1. Вузька виробнича спрямованість. Зважаючи на малий розмір, держави спеціалізуються на виробництві лише одного або двох видів товарів, і не можуть становити конкуренцію на світовому ринку.

2. Високий рівень державних витрат, викликаний провідною роллю держави у економіці.

Для вирішення вищезгаданих проблем країни використовують дуже специфічні способи їх вирішення. Один із найстаріших способів перетворення суверенітету на доходи — організація офшорних зон. В Океанії цим донедавна активно займалися Вануату, Острови Кука та Науру. Крім цього, мікродержави займаються таємним продажем голосів у різних міжнародних організаціях, що приносить островитянам чималий дохід. На островах випускається багато марок, які досить високо цнуються філателістами з різних країн. Такі країни, як Палау, Мікронезія і Маршаллові острови, належать до найбільш активних у цьому плані держав. Також у країнах реєструють судна (особливою популярністю ця послуга користується у контрабандистів, торговців зброєю та наркотиками). Крім того, держави займаються торгівлею дипломатичних паспортів.

Траєкторія розвитку мікродержав — це експансія, що продовжується, яка стає все реальнішою, все складнішою і все серйознішою. І цьому сприяє низка чинників: очевидне фіаско великих держав, їхня нездатність надати людям відчуття свободи та альтернативи. Цьому сприяє піднесення індивідуалізму.

Великий розмір країни дає їй більше політичного впливу у світі. Карликові країни можуть задовольнятися лише рядовим членством в ООН і не можуть навіть розраховувати на входження до Ради Безпеки ООН. Мікродержави могли б нейтралізувати багато проблем, використовуючи свої переваги [26]:

1. Ввести непрямі податки;
2. Нагромаджувати фінансові резерви у разі можливих катастроф;
3. Створювати великі ринки шляхом об'єднання національних;
4. Залучати міжнародні організації та спільноти для вирішення проблем;
5. Залучати іноземні інвестиції безпосередньо.

Передбачається, що успішні малі держави спеціалізуються на тих товарах та послугах, що повністю розкривають людський капітал. Для таких

держав важливо підвищувати рівень освіченості населення, оскільки держави не можуть розраховувати на збільшення потужності економіки за допомогою включення більшої кількості робітників у виробничий процес через малу населеність цих країн. Необхідність для малих країн покращувати свої порівняльні переваги передбачає, що їхній успішний розвиток, ймовірно, ґрунтується на економічній моделі, яка орієнтує економіку на один її сектор. І знову ж таки мікродержави мають велику суспільну згуртованість і політичну гнучкість, що стимулює їх розвиток. Проте віддаленість та ізоляція негативно впливають на економічне зростання через високі витрати на транспорт та комунікації, та й самий успішний розвиток, як не парадоксально, посилює економічну вразливість через сильнішу залежність від торгівлі та міжнародного співробітництва. Перешкодою економічному розвитку мікродержав є, звісно, і існуюча асиметрія у світовій торгівлі, яка веде до диктату країн ОЕСР. Протидіяти цій мікродержаві можуть лише посилюючи диверсифікацію експорту та регіональну кооперацію.

3.2. Можливі напрями розвитку мікро-держав

Мікродержави частково надихнуті технологічним розвитком та глобалізацією. Інтернет дозволяє людям зв'язуватися з аналогічними особами і формувати свої асоціації, свою бюрократію, свої форми управління або уряду. Дедалі більше люди, які відчувають розрив із власним урядом, можуть зв'язуватися з мільйонами інших людей, які відчувають те саме, і починати думати про новий тип пристрою. І глобалізація сприяє мікродержавам.

Мікро-держави можуть компенсувати свої проблеми, пов'язані з розміром, вживаючи заходів для використання своїх переваг і компенсації недоліків. Загалом ці держави повинні прагнути до наступного [17]:

1. Розумна економічна політика, найкращі засоби від нестабільності – це замобігання за допомогою жорсткої політики. Наприклад, коливання доходів можна зменшити, зменшивши залежність від торговельних податків.

Малі держави почали шукати інші джерела доходу, і багато з них успішно запровадили податки на додану вартість. Їх запровадження в мікродержавах Карибського басейну змінило структуру доходів і полегшило збір доходів.

Нестабільність витрат іноді можна зменшити за допомогою реформ державного сектору, спрямованих на покращення управління та проведення фундаментальних структурних реформ в економіці. Волатильність у зовнішньому секторі можна зменшити шляхом диверсифікації експорту та торговельних партнерів.

Окрім зменшення нестабільності, малі держави повинні підтримувати стабільність. Кроки щодо збільшення фінансових послуг повинні поєднуватися з ретельним наглядом відповідних правових і наглядових органів для забезпечення фінансової стабільності. Враховуючи більшу схильність до зовнішніх потрясінь, малі держави повинні накопичити достатні резерви або передбачити додаткові витрати на випадок потенційних катастроф, а також дослідити страхове покриття.

2. Регіональна інтеграція та співпраця: одним із способів компенсувати недолік розміру є створення більших ринків через регіональну інтеграцію.

Такі ініціативи найбільш просунуті в Карибському басейні. Наприклад, регіональний ринок державних цінних паперів Східно-Карибського валютного союзу спрямований на інтеграцію існуючих національних ринків цінних паперів у єдиний регіональний ринок, допомагаючи використати ефект масштабу на фінансових ринках. Подібним чином Східно-Карибський центральний банк використовує резервний рахунок фондів на випадок непередбачених обставин для надання допомоги країнам-членам, які стикаються з економічними труднощами, в тому числі спричиненими стихійними лихами [4, с. 150].

3. Залучення міжнародної спільноти: мікро-держави також можуть залучати міжнародні інституції та партнерів з розвитку до пошуку спільних рішень регіональних проблем. Світовий банк, наприклад, допоміг створити багатонаціональний пул ризиків та інструмент страхування збитків,

спричинених стихійними лихами. Подібним чином ініціатива Світової організації торгівлі «Допомога торгівлі» сприяла розвитку регіональної інфраструктури, пов'язаної з торгівлею. Узгоджені на міжнародному рівні механізми реструктуризації та полегшення боргу, такі як Ініціатива бідних країн із великою заборгованістю та Ініціатива багатостороннього списання боргів, допомогли деяким малим державам зменшити свій борговий тягар. Фінансова допомога часто має вирішальне значення для малих держав. Щоб подолати стихійні лиха та інші зовнішні потрясіння, малі держави скористалися низкою фінансових інструментів МВФ, у тому числі механізмом швидкого кредитування, різновидом екстреної допомоги. Можливо, найважливішим є те, що міжнародні інституції можуть надавати технічну допомогу та навчання з урахуванням потреб окремих держав [23].

Таким чином, розмір мікро-держав дійсно створює обмеження, але ефективна політика може допомогти державам їх подолати та збільшити вплив їх розвитку на міжнародній арені.

Висновки по розділу 3

Через невелику чисельність населення держави не можуть розподілити постійні витрати уряду чи бізнесу на велику кількість людей, тобто вони не можуть досягти ефекту масштабу так само, як не можуть зробити великі держави. Результатом цієї дисекономії від масштабу, як її називають економісти, є високі витрати як у державному, так і в приватному секторах.

Мікро-держави можуть компенсувати свої проблеми, пов'язані з розміром, вживаючи заходів для використання своїх переваг і компенсації недоліків, серед яких розумна економічна політика, реформи державного сектору, накопичування достатніх резервів або передбачення додаткових витрат на випадок потенційних катастроф, регіональна інтеграція і співпраця та залучення міжнародних інституцій та партнерів з розвитку до пошуку спільних рішень регіональних проблем.

ВИСНОВКИ

НУБІП України

Мікродержава – це суверенна держава, яка має дуже малу чисельність населення або дуже малу площу суші, яка в деяких випадках не перевищує 0,0001% всієї поверхні планети. Традиційно всі держави, територія яких менша за Люксембург (2,586,4 км²), вважаються мікродержавами, включаючи 27 незалежних країн-членів ООН. Сучасне поняття міста-держави – це державний устрій, який складається з власне суверенного міста та певної території за його межами, яка керується ним і залежить від нього.

НУБІП України

Яскравим прикладом такого міста є Сінгапур. Економічна сфера включає невелику територію, низьку кількість населення, виробничі сили та інститути розподілу. З появою світової економіки та торгівлі залежність малих держав від решти світу стала очевидною, особливо у забезпеченні внутрішнього стабільного розвитку та виживання, а також необхідності диверсифікації експорту для поетапної модернізації через крихітний внутрішній ринок. Головною проблемою є військовий сектор із недостатнім рівнем безпеки.

НУБІП України

У сучасному світі мікродержави зберігають та зміцнюють свій зовнішній суверенітет. Зазначимо, що до XXI століття дожила невелика кількість мікродержав, вплив чинника міжнародних відносин на які був більш позитивним, ніж ті, які свою незалежність у результаті втратили. Крім цього, мікродержави, що існують і сьогодні, в основному вміло використовували різні механізми, що дозволяли їм компенсувати негативний вплив основного фактора і примножувати плоди від його позитивного впливу. Деякі сучасні карликові держави володіють власним покровителем.

НУБІП України

Нарешті, протягом XX століття у світі активно створювалися умови для формування міжнародних організацій та об'єднань, які є системами оборони країн від дій агресорів. Зрештою, сучасна помірна зовнішня політика карликових держав та їхня нацпеність на співпрацю позитивно впливає на взаємини з іншими країнами, що також попереджає для них загрозу втрати незалежності.

НУБІП України

Протягом десятиліть більшість теорій міжнародних відносин фокусували свої дослідження виключно на ролі наддержав і великих держав. Мікро-держави традиційно ігнорувалися або їхня поведінка спрощувалась. У сучасній науковій літературі не вироблена сувора система критеріїв, що дозволяє чітко розділити країни на великі, малі та середні. Основним є підхід, що бере за основу кількісні показники, що характеризують обсяг території, чисельність населення, іноді розмір валового національного продукту країни.

Зовнішня політика мікро-держав характеризується певними особливостями. По-перше, обмеженість свободи дій малих країн на міжнародній арені набагато більша, ніж у великих держав. По-друге, пріоритетом великої держави є безпекова політика, для малої країни такий пріоритет — це зовнішньоекономічна політика держави. Мікро-держави, як правило, мають обмежені ресурси та залежать від імпорту сировини; щоб витримати конкуренцію з великими державами на світових ринках, зазвичай спеціалізуються на випуску певної продукції, заповнюючи відповідну нішу у світовій економіці. Пріоритетне зосередження на вирішенні економічних проблем дає добрий результат для внутрішньої стабільності суспільства. По-третє, зовнішньополітична активність малих країн здебільшого має регіональну спрямованість. Звичайно, малі країни мають не лише регіональні інтереси, але їх зовнішня політика концентрується насамперед на їхніх сусідах, великих державах, торгових партнерах та міжнародних організаціях.

Саме тому зовнішня політика малих країн має регіональну спрямованість.

Незважаючи на різницю у значенні окремих факторів для конкретних країн регіону, загалом можна зробити висновок про те, що в мікродержавах політичний розвиток обумовлюється впливом просторових факторів, збудованих у певну ієрархічну піраміду. Внизу цієї піраміди знаходяться фізико-географічні фактори, що створюють загальні контури територіальних розмежувань у регіоні. Далі йдуть відповідно групи етногеографічних, економіко-географічних та соціогеографічних факторів, які визначають

основні особливості функціонування описуваних країн. Наявні, на самій вершині піраміди розташовуються політико-географічні чинники, чий вплив через відсутність часто довгої традиції незначний, але в той же час неухильно зростає. Цей верхній рівень відбиває відмінності, сформовані усіма нижніми рівнями. Наприклад, в історії території Андорри чи Ліхтенштейну ніколи не було достатніх історичних, етнокультурних чи економічних підстав для суверенності. Дані утворення з'явилися і успішно існують довгий час тільки завдяки тому, що стали умовою збереження балансу сил між Францією та Іспанією, в одному випадку, Німеччиною та Австро-Угорщиною в іншому. Подібна зовнішня причина сформувала необхідні умови для розвитку інших умов державності цих поліцій, у тому числі внутрішньої та зовнішньої легітимачії їхніх режимів. Цікаво, що у випадку Ліхтенштейна, після зміни розстановки сил у Західній Європі, він переорієнтувався і сьогодні грає вже на протиріччях Швейцарії та Європейського Союзу. Мікродержави Океанії також існують, підтримуючи баланс інтересів великих гравців регіону США, Китаю, Японії та Австралії.

Основними перепонами на шляху поширення ролі мікро-держав у міжнародних відносинах є вузька виробнича база, непропорційно велике відношення державних витрат до ВВП, погано розвинений фінансовий сектор, фіксовані обмінні курси, низькі торговельні бар'єри. Високий ступінь відкритості торгівлі часто робить малі держави вразливими до потрясінь умов торгівлі.

Мікро-держави можуть компенсувати свої проблеми, пов'язані з розміром, вживаючи заходів для використання своїх переваг і компенсації недоліків, серед яких розумна економічна політика, реформи державного сектору, накопичування достатніх резервів або передбачення додаткових витрат на випадок потенційних катастроф, регіональна інтеграція і співпраця та залучення міжнародних інституцій та партнерів з розвитку до пошуку спільних рішень регіональних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 21 листоп. 2016 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковлюк, В. І. Самощенко та ін. Х., 2016. Ч. 2. 490 с.
2. Балак І., Пшулик О. Роль мікродержав Європи в світовій економіці. *Економіка та суспільство*. Вип. 39. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1414/1363>
3. Горник В. Г. Оцінка ролі держави в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 12, 2010. URL: <http://www.du.nauka.com.ua/?op=1&z=225>
4. Дорош Л., Дверій П. Малі та мікродержави у системі міжнародних відносин: підходи до визначення та ключові характеристики. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог. студії. Вип. 38. 2021. С. 148–155. URL: http://www.fps-visnyk.uni.lviv.ua/archive/38_2021/21.pdf
5. Зінченко, О. В. Форми правління карликових держав Європи (порівняльний аналіз). *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 25, № 2. 2018. С. 100–113. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2_2018_%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB-99-113.pdf
6. Кривонос Р. А. Князівство Монако в європейській системі міжнародних відносин. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/3074/2762
7. Міжнародне приватне право : навч. посібник / П. Килимник, А.М. Бровдій ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова; Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 111 с.

8. Міжнародні відносини та зовнішня політика України : підручник / Ю.В. Пунда, І.П. Козинець, В.С. Клименко та ін. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 328 с.

9. Рудько С. О. Зовнішня політика країн Західної Європи в постбіполярний період : посібник. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. 412 с.

10. Туряниця В.В. система правових поглядів Т.Г. Масарика на проблеми малих народів і національних меншин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. С. 95–97. URL:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16204/1/%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%A5%20%D0%9F%D0%9E%D0%93%D0%9B%D0%AF%D0%94%D0%86%D0%92%20%D0%A2.%D2%90.%20%D0%9C%D0%90%D0%A1%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%9A%D0%90.pdf>

11. Agreements on Tax Matters. *Gouvernement Princier Principauté de Monaco*. URL: <http://en.gouv.mc/PolicyPractice/Monaco-Worldwide/Agreements-on-Tax-Matters>

12. Agreements with the European Union. *Gouvernement Princier Principauté de Monaco*. URL: <http://en.gouv.mc/Policy-Practice/Monaco-Worldwide/Agreements-on-Tax-Matters>.

13. Bartmann B. From the wings to the footlights, the international relations of Europe's smallest states. *Commonwealth & Comparative Politics*. Vol. 50. 2012. P. 535–554.

14. Dumiencki Z. Microstates as modern protected states: towards a new definition of microstatehood. Reykjavik : Center Small States Studies; University of Iceland, Institute of International Affairs. 2014. 36 p.

15. Gonzalez E. Microstates: Governance and International Relations. 2022. Goversys. URL: <https://goversys.com/en/interesting-facts/188-microstates-fa>

16. Irani R. G., Staudenmaier W. Q. Microstates and the balance of power in the contemporary international system. *Naval War College Review*. P. 76–96. URL:

https://www.jstor.org/stable/pdf/44643156.pdf?refreqid=fastly-default%3Ab17e515c7e2432f7decd5d944179d311&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

17. Jahan S., Wang K. A Big Question on Small States. *Finance & development*. Vol. 50, №3. 2013. URL:

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2013/09/jahan.htm>

18. Large C. Microstates and the EU: Identity, Policymaking and the Quest for an Independent Future. 2023. URL: <https://www.e-ir.info/2023/05/21/microstates-and-the-eu-identity-policymaking-and-the-quest-for-an-independent-future/>

19. Long T. It's not the size, it's the relationship: from 'small states' to asymmetry. *International Politics*. 2017. № 54(2). P. 144–160.

20. Lukaszewski M. Research on european microstates in social science. Selected methodological and definitional problems. 2011. P. 74–77. URL:

https://www.researchgate.net/publication/236857661_RESEARCH_ON_EUROPEAN_MICROSTATES_IN_SOCIAL_SCIENCE_SELECTED_METHODOLOGICAL_AND_DEFINITIONAL_PROBLEMS

21. Mohamed A. N. The Diplomacy of Micro-states. *Discussion papers in diplomacy*. 41 p. URL:

https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20020100_cli_paper_dip_issue78.pdf

22. Simpson A.W. The security of the European micro-states. *Small states and international security: Europe and beyond*. London: Routledge, 2014. P. 167–183.

23. Vaicekauskaitė Ž. M. Security Strategies of Small States in a Changing World. *Journal on Baltic Security*. 2017. No. 3(2). P. 7–15.

24. Wivel A., Oest K. Security, profit or shadow of the past? Explaining the security strategies of microstates. *Cambridge Review of International affairs*. 2010. P. 429–453.

25. The European Microstates: The Prospect of EU Membership in the Context of Association Agreement Negotiations. *The Warsaw institute review*. 2021. URL:

<https://warsawinstitute.review/issues-2021/the-european-microstates-the-prospect-of-eu-membership-in-the-context-of-association-agreement-negotiations/>

26. The World Factbook – Explore All Countries URL:
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries>

27. Thorhallsson B., Steinsson S. Small State Foreign Policy. 2017. URL:
<https://uni.hi.is/baldurt/files/2018/09/Small-State-Foreign-Policy-5404.pdf>

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України